

K.K.T.C.
YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
FEN VE EDEBİYAT FAKÜLTESİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ.

AHMET RASİM
EŞKÂL-İ ZAMAN

MADDİ UNSURLAR

MEZUNİYET ÇALIŞMASI

Hazırlayan
CEREN BEYİT
(950011)

LEFKOŞA-1999

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	1
I. BÖLÜM: ÇEŞİTLİ YÖNLERİYLE AHMET RASİM	3
1. Ahmet Rasim'in Hayatı	3
2. Ahmet Rasim'in Kişiliği	5
3. Ahmet Rasim'in Türk Edebiyatındaki Yeri ve Değeri	6
4. Ahmet Rasim'in Tasvirdeki Ustalığı	6
5. Ahmet Rasim'in Eserlerinin Değeri	7
6. Ahmet Rasim ve Musikî	8
7. Ahmet Rasim'in Eserleri	9
8. Fotograf, Resim ve Karikatürüyle Ahmet Rasim	12
II. BÖLÜM: MADDİ UNSURLAR.....	14
ESERİN MEKÂNLAR VE VASITALAR AÇISINDAN İNCELENMESİ	14
1. Mekânların İncelenmesi	14
2. Vasıtaların İncelenmesi	40
Fotograflarla Tramvaylar.....	43

III. BÖLÜM: SONUÇ	44
-------------------------	----

İNDEKS.....	47
-------------	----

KAYNAKÇA.....	50
---------------	----

ÖNSÖZ

Ahmet (Ahmed) Rasim (1865-1932) döneminde yazdığı halde, Servet-i Fünûn hareketi dışında kalmış birkaç yazar arasında yer alan yazar ve gazetecilerdendir. 1896'da bazı Türk şair ve yazarlarının "Servet-i Fünûn" dergisi etrafında toplanmasıyla başlattıkları edebiyat akımının (Edebiyat-ı Cedide) sanatçıları halka değil, yalnız aydınlara hitap ettiler. Tanzimat öncülerinin, edebiyatı bir araç kabul etmelerine karşılık bunlar, "**Sanat için Sanat**" ilkesine bağlı kaldılar ve yalnız güzellik peşinde yürüdüler. Buna karşın Ahmet Rasim, yazılarını **halk için** yazmış ve sanat yapma gaylesi ile eserler verme çabası içine girmemiştir.

Gerek Edebiyat-ı Cedide şair ve yazarları, gerek onları birçok yönde izleyen Fecr-i Âtî şair ve yazarları, dil yönünden hiç de tabîî değillerdi. Şiirlerinde ve düz yazılarında yeni ve iddialı olmakla birlikte Arapça, Farsça kelimelere, bileşik isim ve sıfatlara, tamlamalara yer vermişlerdi. Bu durum onların gerek bazı arkadaşları, gerek yeni kuşak yazarları tarafından şiddetle eleştirilmesine sebep olmuştu. Ahmet Rasim Edebiyat-ı Cedideci'leri "**Dekadanlık**"¹ ile suçlamıştır. Ahmet Rasim, Edebiyat-ı Cedide'cilere karşın, kısa, canlı cümlelere, yaygın deyimlere dayanan bir İstanbul Türkçesini bütün incelikleriyle ustaca kullanmıştır. Böylece yazı diliyle konuşma dili arasında doğal dengenin kurulmasında katkıları olmuştur. Yaşama hemen her zaman iyimser bir açıdan bakan Ahmet Rasim, en acı olayları bile yumuşak bir mizah ve gülümseme süzgecinden geçirdi.

Ahmet Rasim, eserlerini yazdığı dönemin yaşayışına, sorunlarına, gelenek-göreneklerine ışık tutması; mekânlar, küçük-büyük birçok eşyayı o günkü durumlarıyla gözler önüne sermesi bakımından edebiyatımızda özel bir yeri ve önemi vardır.

Ahmet Rasim ve eserlerine dair çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Mustafa Nihat Özön (1932), Ağâh Sırrı Levend (1965), Orhan Şaik Gökyay (1969), Ahmet Kabaklı (1971),

¹ XIX. Yüzyıl sonlarında Fransa'da natüralistlere karşı çıkan sembolizm akımına öncülük etmiş sanatçılara verilen ad.

Muzaffer Gökman (1967), Kâzım Yetiş (1980), Hikmet Dizdaroğlu (196 9) ve Hakkı Dursun Yıldız (1967)'in Ahmet Rasim'in eserleri ile ilgili çalışmaları vardır. Yazara duyulan ilgiden farklı alanlara eğilmiş olmasının yanısıra dil ve üslubunun da rolü büyüktür.

Araştırmam Doç. Dr. Bülent Yorulmaz'ın, Ahmet Rasim'in eserlerinin incelenmesi çalışmasının bir parçasıdır. Eşkâl-i Zaman (Zamanın Biçimleri-Şekilleri) eserinin diğer yönleriyle incelenmesini de diğer arkadaşlarım yapmıştır.

Tez konum olan Eşkâl-i Zaman adlı eseri, mekânlar ve vasıtalar açısından incelenmesini sağlıklı bir biçimde araştırmaya ve bunlar hakkında doyurucu bilgiler vermeye çalıştım. Tezin sonuna, mekânlar ve vasıtalarla ilgili bir indeks ve faydalanılan kaynaklarla ilgili bir kaynakça eklenmiştir.

Araştırmamı hazırlarken bende sevinç uyandıran bir konu da, Ahmet Rasim'in, Kıbrıslı Behaeddin Efendi ile Nevber Hanım'ın oğlu olmasıdır.

Tezimi hazırlarken her konuda bana yardımcı olan hocam Doç. Dr. Bülent Yorulmaz'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ceren BEYİT

I. BÖLÜM

ÇEŞİTLİ YÖNÜYLE AHMET RASİM

1. Ahmet Rasim'in Hayatı

(Daha küçüktüm, henüz sekiz-dokuz yaşlarında idim. Ana yavrusu.. Ah, anamı pek severdim. O benim hem babam, hem de en büyük velinimetim idi. Onun el dikişi dikerek beni beslediğini, büyüttüğünü bilirdim. Ben afacan.. Zavallı kadın benim yüzümden komşular tarafından azarlanırdı. Ya birinin çocuğunu döverdim ya top oynarken bir evin camını kırardım. Mektepten de kaçardım; bir kere kaçtım mı artık haftalarca mektebe gitmezdim.. Gitsem dayak vardı. Bu korku beni tiril tiril titretirdi. Sabahleyin kalkardım; güya mektebe gidecekmişim gibi hazırlanırdım. Annem sepetime yemeğimi koyar, cüz kesemi boynuma takar, elime bir veya iki onluk verir: “_ Oğlum Rasim, dünyada iki dalım var, biri sen, biri Yusuf... Fakat o, babasının yanında.. O zengin.. Bak ben fakirim. Oku, adam olmaya çalış yavrum. Ben de ölürsem sen sonra sefil olursun. Yaramazlık etme, beni üzme, bana ötekinden, berikinden söz işittirme... Sonra hırpalanıyorsun, zaten dayak yemekten kuru kemik kaldın.” tarzında nasihat verirdi..... Gecelerim'den)

Yukarıdaki samimi cümlelerin yazarı halk çocuğu Ahmet Rasim, sonra Darüşşafaka'yı bitirecek, elli yıl İstanbul'da çeşitli gazete ve dergide hiç kimseye benzemeyen sade, tabii Türkçe'siyle gerçek hatıralar, fıkralar, makaleler, romanlar yayınlayacaktı.

HAYATI

Ahmet Rasim, İstanbul'da, Fatih civarında Sarıgözel mahallesinde 1864 yılında doğmuştu. Babası Menteşeoğulları'ndan Bahaettin Efendi, annesi de eski İstanbul

konaklarının birinde evlâtlık olarak yetişmiş Nevber Hanım'dı. Kocasından çok erken boşanan Nevber Hanım, çocuğunu binbir güçlük içinde yetiştirmişti. (Ahmet Rasim'in çocukluk yıllarına dair yayımlanmış pek çok hâtıra yazıları vardır.) Annesi, oğlunu dikiş dikerek büyütmüş, okutmuş, ve yetiştirmişti. İlköğrenimine Sofular'da bir mahalle mektebinde başlamış, orada bir kalfadan yediği tokat yüzünden Tezgâhçılar mahalle mektebine verilmiş, bir müddet sonra da Sarıgözel'deki Hafızpaşa Mektebi'ne yazdırılmıştı. 1874'te Darüşşafaka'ya kaydolunmuş, orada çalışkan bir öğrenci olarak tanınmış, sınıfları yükseldikçe fikir ve sanat hareketleriyle de ilgilenmeye başlamıştı. Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ahmet Mithat gibi yazarların eserlerini okuyarak yetişen halk çocuğu Ahmet Rasim, okul arkadaşlarına saray ve hükümetin zulümlerini anlatan yasak kitapları, yazıları ve şiirleri sık sık getiriyordu. Bir yandan da sıkı bir çalışma ile Fransızca öğrenmiş, yazı denemelerine girişmiş ve bazı arkadaşlarıyla birlikte bir gazete çıkarmaya heveslenmişti. 1883 yılında Darüşşafaka'yı birincilikle bitirdi ve "Telgraf Nezareti" fen kalemine memur oldu. Annesi, Ahmet Rasim'e bu daireyi bırakmaması için Kur'an'a el bastırarak yemin ettirmiş yani devlet kapısından ayrılmamasını öğütlemişti. Ama o, telgraf memurluğunu değil, elindeki kalemi, ölünceye kadar tam elli yıl bırakmadı, kendi yazdığı veya çevirdiği büyük, küçük 130'dan fazla eser yayımladı. Ahmet Rasim, ilk olarak Ahmet Mithat'ın Tercüman-ı Hakikat gazetesinde Fransızca'dan çevirdiği bir yazı ile basın hayatına atıldı. 1884'de Ceride-i Havadis Gazetesi'ne de yazmaya başladı. İstibdat yılları boyunca Tercüman-ı Hakikat, Ceride-i Havadis, Malûmat gibi gazeteler ile Güneş, Gülşen, Sebat, Hamiyyet, Sa'y, Şafak, Servet-i Fünun, Mektep, Maarif, Hazine-i Fünun, Malûmat, Mecmua-i Ebüzziya, Resimli Gazete gibi dergilerde yazılarını yayımladı. Meşrutiyet (1908)'den sonra Sabah, Tanin, İkdâm, Hak Gazeteleriyle Muhit, Şûra-yı Ümmet, Resimli Kitap, Donanma Dergilerine yazılar yazdı. Bir ara Hüseyin Rahmi Gürpınar ile birlikte Boşboğaz adlı bir mizah gazetesi de çıkarmışlardı (1908).

Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke yıllarında (1914-1920) Tasvir-i Efkâr, Yeni Gün, Eski Gün, Zaman Vakıf Gazetelerine Cumhuriyet'ten sonra ise Cumhuriyet ve Akşam Gazetelerine yazdı. Telgraf memurluğundan çok erken ayrıldıktan sonra kendisini yalnız gazeteciliğe veren Ahmet Rasim, son yıllarında İstanbul'dan milletvekili seçildi (1927-1932). Ahmet Rasim, 21 Eylül 1932 Çarşamba günü İstanbul'da Heybeliada'daki evinde 68 yaşında hayata gözlerini yumdu ve

Heybeliada'da Abbasağa Mezarlığı'na gömüldü. Mezar taşında şu cümleler yazılıdır: "Türk diline 48 sene kalemiyle hizmet eden muharrir Ahmet Rasim burada yatıyor. Matbu (basılmış) eserleri yüzü geçer. Onu unutmamak her Türk'e borçtur. Meb'us olarak öldü. Çarşamba 21 Eylül 1932".

2. Ahmet Rasim'in Kişiliği

Ahmet Rasim, yazıları kadar kişiliği ile de ün yapmış, zamanında saygı ve ilgi toplamış yazarlardandır. Yetim ve yoksul fakat su katılmamış bir Türk muhiti içinde yetişmesi, onu ayrıca değerlendirmiş halka yaklaşan, dertten anlar, alafrangalıktan uzak, bir insan haline getirmiştir. Bir yanı ile hoş görüşü geniş, açık yürekli, güvenilir öte yanı ile milletine faydalı olmaya çalışır. Sohbeti aramır, dürüstlüğü sevilir... İddiasız ve gösterişsiz bir adamdır.

Pek de kuvvetli olmayan bir öğrenimden sonra Rasim, çok okuyarak, gezerek ve sohbetlere, âlemlere katılarak yetişmiştir. Kaleminin zamanla açıldığını ve en güzel sohbetlerini birçok hikaye, roman denemelerinden sonra yazdığını görüyoruz. Ahmet Rasim, dil ve üslup güzelliği başta olmak üzere bütün yazıcılık gücünü İstanbul şehrine ve bu şehrin halkını iyi gözlemesine borçludur. Gerçi sonradan Fransızca öğrenmiş, eserler de çevirmiştir. Ancak asıl gücünü şehir, insan ve şive tasvirlerinde göstermiştir. Hayatında olduğu gibi yazısında da batılılık düşkünlüğünden tiksiniş, yabancı edebiyatların taklidine yanaşmamış, yandaşları da eleştirilerine hedef yapmıştır.

Alçak gönüllü, yüce ruhlu ve her şeyden önce namuslu bir insandı. Hayatında çok kırılganlıklar olmuşsa da umut ve inancı sönmemiştir. Halkın gücüne giden hiçbir siyasi görüşü savunmadı. Yıllarca yoksulluk çekti ise de onun hakkında hiç kimse ona, bir yerden haksız kazanç sağladın diyemedi. O, namuslu ve asil bir gazeteci tipinin az bulunur örneklerinden biri oldu, denilebilir.

3. Ahmet Rasim'in Türk Edebiyatındaki Yeri ve Değeri

Ahmet Rasim'in, yazılarının çoğunluğu, gazete ve dergilerde yayınladığı halde, bunların önemli bir bölümü eskikip değerlerini yitirmemiş, kitap düzeninde de yayınlanmış, günümüzde de basılmış, hele okul kitaplarında aldıkları yerleri muhafaza etmişlerdir. 19. Yüzyıl İstanbul'unun ikinci yarısını, çeşitli zümreler, meslekler ve çevrelerden alacalı bir halk kalabalığının gündelik hayatını canlı ayrıntıları ile tasvir etmiş, çağımıza zengin bir malzeme yığını, yer yer de gerçekçi-natüralist hikâye parçaları bırakmıştır. Halk dili, halk edebiyatı, halk tipleri, toplum çevrelerini tasvir ederken, geçim zoruyla bağlandığı gündelik gazeteciliğin yazı şartlarının dar sınırlarını aşabildi, başarılı bir sanatçı seviyesine yükseldi. Uzun ömürlü büyük bir imparatorluğun merkezine birikmiş olan eski bir uygarlık mirasının hayata yansıyan bütün özelliklerini tasvir eden eserleri, hâlâ canlılığını yitirmemiştir.

4. Ahmet Rasim'in Tasvirdeki Ustalığı

Ahmet Rasim, her türlü tasvirde bütünü gözler önünde canlandıracak ayrıntıyı seçmede son derece ustadır. Bir insanın ve hatta belli bir görünüşün benzerlerinden ayrılan yönlerini iyi tespit eden yazar, onları ifade edecek dil malzemesini seçmekte ustadır. Onun zaman zaman kelimelerle renkli ve sesli resim yaptığını söylemek yerinde olur. Ahmet Rasim, çok sıfat kullanan bir yazardır. Bu sıfatlar zengin bir kültürün belirtisi olarak düşünülebilir. Geniş halk kitlesi, Osmanlı kültürünün merkezinde gördüğünü , duyduğunu ve hissettiğini ifade için bu dil malzemesini kullana kullana olgunlaşmıştır. Yazar, kendi tabii dünyası içinde olgunlaşmış bu malzemeyi, yukarıda sözünü ettiğimiz tespitlerini ifadede iyi kullanmaktadır. Yani onun tasvirlerinde görülen canlılık hem yazarın gözlemlene kabiliyetinden hem de dil malzemesini seçmedeki tavrından kaynaklanmaktadır. O, halkla ve yaşanan hayatla ilişkisini kesip kendini yazı dilinin ve sözlüklerin sınırladığı dünyaya hapsedmez, halkın dil dehasını kendi "ben"i etrafında birleştirir.

Bütün bu özellikleriyle Ahmet Rasim, gazetede yayınlanan yazılarda kamuoyunun sesi olmanın yolunu kendisinden sonra gelenlere göstermiştir. Şüphesiz Ahmet Rasim'in edebiyatımızdaki yerini gazete yazıları çevresinde aramak gerekir. Onun edebî olsun diye özendiği, devrinin yazı diline ait klişeleri kullandığı yazılarında Ahmet Rasim'i aramak boş bir gayret olur ve aynı zamanda da yanlıştır.

5. Ahmet Rasim'in Eserlerinin Değeri

Onda edebiyat merakı, Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarını okumakla başladı. Gazetecilik yoluna da onun yardımları ve rehberliği ile girdi. Ahmet Mithat Efendi'nin Şinasi'den hareket ederek açtığı çığırın, halkın seviyesine ve ihtiyaçlarına yönelen yazı yolunun en başarılı ustalarından biri oldu. **“Halkçı Okul”**un, gittikçe genişleyen okuyucu kitlesine bağlı gelişmelerini ve ilkelerini izledi. Yazı türlerinin hepsinde eser verdi, tiyatro hariç.

Hayatını yazıları ile kazanan Ahmet Rasim, gazetelere ve kitapçılara yazı yetiştirmek için durmadan çalışmış, üst üste yazdığı ve kitap haline getirdiği eserlerinin sayısı, okul kitapları ile birlikte yüzü aşmıştı. Ayrıca gazete sayfalarında dizi halinde kalmış araştırmaları, sohbet ve fıkraları da büyük bir yekûn tutmaktadır. Hayatının son yıllarında yazdığı gazete yazılarının çoğunluğu kitap haline getirilmişti. Bunların içinde seri halinde yazılmış değerli araştırma eserleri de vardır.

Çağının modasına kapılarak **“adebî üslup”** endişeleri güderek yazdığı hikaye ve romanlarında kişiliğini gösterememiş, çok zayıf eserler vermiş, başarılı olamamıştır. Çağında yaygın olan acıklı, duygulu, romantik eserlerinde ve anılarındaki o **“canlı ve konuşma dilindeki”** değerleri yansıtan üslubundan iyice uzaklaşmıştır.

Anılarında ve sohbetlerinde, halk dilini bütün zevkli incelikleriyle kullanmasını başaran Ahmet Rasim, diyalogları bütün canlılığı ile aktarabilmiş, hayat sahnelerini renkli canlılıkları ile yansıtmış, hikaye unsurlarını, tiplerini, hayat çevrelerini iyice belirlemiş ve göstermiştir.

Onun asıl değerli olan yanı, İstanbul'un yarım yüzyıl önceki durumu ve görünüşünü aksettiren, semtleri, eğlenceleri, gezinti yerleri, halk tiplerini anlatan yazılarıdır. Bu çeşit yazılarının bir bölümü anı ve araştırma bütünlüğüne sahip, uzun, derli toplu,

biyografya romanı seviyesine ulaşmış eserlerdir. Yine bu durumdaki fıkraları ve sohbetleri de gerçekleri yansıtan tipleri, temaları, dil ve diyalog yapıları ile birer hikaye gibidir. Bundan dolayıdır ki, Ahmet Rasim'e, bu soy eserleriyle gerçekçi hikaye ve romancılığımızın gelişmesinde hakettiği yeri vermek yerinde olacaktır.

Ahmet Rasim, “**halkçı okul**”un bütün yazarları gibi “**Servetifünun**” grubunun, alafranga¹ ve bütün yapısı ile halktan uzak edebiyatına karşı idi. Eski-Yeni edebiyat çatışmaları ve tartışmaları sırasında, daima halka daha yakın olan yazarları tutmuş, kendi yolunun ilkelerinden ayrılmamıştı. O günlerde batı kültürüne yönelmek yabancılaşmaya, halk kültürüne yönelmek de, yazarları, Muallim Naci ve arkadaşlarının temsil ettiği düşman kampa yönlendiriliyor, halkın dilinden, hayatından, sorunlarından kopmuş bir “**mutlu azınlık edebiyatı**”, ilericilik hareketi olarak ortaya çıkarken, halka yönelen yazarlar da gericiler ve eski edebiyatçılarla birleşmiş olarak görünüyordular. Ahmet Rasim'in eski ve yeni tarzda yazılmış manzumeleri² de vardır. Bunlar arasında kendi bestelediği şarkıları hâlâ dillerde dolaşmaktadır.

Yarım asır öncesinin İstanbul hayatını tasvir eden, geniş bir alanı kapsayan fıkraları, sohbetleri, anı ve araştırmaları, bize kalan en değerli eserleridir. Üstelik bunlardaki dil ve anlatım gücü, birçok yazarlarımızın ulaşamadıkları yüksek bir seviye ifade etmektedir.

6. Ahmet Rasim ve Musikî

Bir İstanbul çocuğu ve İstanbul yazarı olan Ahmet Rasim, yazarlık ve musikî kabiliyeti ile, daha yerinde bir ifadeyle bu iki sahada eser verebilecek bir yaradılışla dünyaya gelen insanlardandır.

O daha mahalle mektebinde iken musikî için gerekli kulak ve sese sahip olduğunu çevresindekilere hissettirmiştir. Darüşşafaka'da³ hocası olan Zekâî Dede'den geniş ölçüde yararlanma fırsatı buldu. Bu okuldan mezun olduktan sonra, Bahariye

¹ Frenklerin töre, âdet ve hayatına uygun, frenk tarzında.

² Genellikle ölçülü, uyaklı yazılmış eser.

³ 1865'te kimsesiz çocukları okutmak amacıyla kurulmuş kurum, parasız yatılı lise.

Mevlevihânesi'nde⁴ "üst bir mevkiye gelir. Zekâi Dede'den aldığı musikî terbiyesi ile yeteneklerini geliştirir. Klasik Türk musikisinin bir çok parçaları ile Anadolu türkülerinden birçoğunu öğrenmiş, saz şairleriyle de temas etmiş ve onlardan destanlar, maniler, divanlar öğrenmiştir. Onun bir çok şarkısına gönül ilişkilerinin yansımaları olarak bakmak yerinde olur.

Ahmet Rasim'in herhangi bir enstrüman kullandığını belirten bir yazı veya işaret ile karşılaşmadık. Ancak o, çeşitli yazılarında yaşadığı devrin musikî hayatını, yine kendi "ben"i çerçevesinde anlatmış, musikî ile ilgili bilgi vermiştir.

Ahmet Rasim'e büyük bestekâr sıfatı verilmez. Ahmet Rasim'in kalender, hoşgörür, kayıt altında bulunmaktan hoşlanmayan hür, alçak gönüllü, hassas, içli, kibar, nazik ve ağırbaşlı karakterini yansıtan, neşe ile karışık bir hüzne sahip, sanat göstermek çabasından uzak bir musikî üslûbu vardır. Onun, günümüzde de hâlen söylenmekte olan birçok bestesi vardır. Bize hiç de yabancı olmayan şu dizelere bir bakın isterseniz.

Sakın geç kalma erken gel
Bu akşam gün batarken gel
Ne müşkül ayrılık hâli
Bu akşam beklerim yarı
Sakın geç kalma erken gel
Bu akşam gün batarken gel

7. Ahmet Rasim'in Eserleri

I .Hatıraları:

Gecelerim : 1894, daha sonra Ömr-i III'te 1899.
Eski Maceralardan Fuşş-ı Atik: 2 cilt 1922.
Matbuat Hatıralarından. Muharrir, Şâir, Edip: 1924
Falaka : 1927

⁴ İstanbul'da Bahariye samtinde bulunan Mevlevi tekkesi. Dergâh da denir.

II . Hikâye ve Kısa Romanları:

İlk Sevgi	: 1890
Bir Sefilenin Evrak-ı Metrûkesi:	1891
Endişe-i Hayat	: 1891
Güzel Eleni	: 1991
Leyâl-ı İztırab	: 1891
Mehâlik-i Hayat	: 1891
Meşâkk-ı Hayat	: 1891
Tecârib-i Hayat	: 1891
Meyl-i Dil	: 1891
Afife	: 1892
Mektep Arkadaşım	: 1894
Nümune-i Hayâl	: 1894
Tecrübesiz Aşk	: 1894
Bıçare Genç	: 1894
Gam-ı Hicran	: 1894
Sevda-i Sermedî	: 1895
Asker Oğlu	: 1897
Nâkâm	: 1897
Ülfet	: 1899, Daha sonra Hamamcı Ülfet adıyla 1922
Hayat-ı Hakikiye Sahnelerinden.Belki Ben Aldanıyorum:	1909. İki Güzel
Günahkâr'da Bedia adıyla	1922

İki Güzel Günahkâr :1922

İki Günahsız Secda : 1923

III. Fıkralar ve Makaleler:

Külliyât-ı Sa'y ü Tahrir; Makalât ve Musahabât:	1907
Külliyât-ı Sa'y ü Tahrir; Menakıb-ı İslâm 2 cilt :	1907
Şehir Mektupları	:4 cilt:1910, 1911
Tarih ve Muharrir	:1910
Cidd ü Mizah	:1918

Eşkâl-i Zaman :1918
Gölüp ağladıklarım : 1926
Muharrir Bu Ya :1927

IV. Mensureleri:

O Çehre :1893
Kitabe-i Gam :1897-1898

V. Tarihle İlgili Kitapları:

Arapların Terakkıyat-ı Medeniyesi 2 cilt:1897
Eski Romalılar : 1887-1889 (2 cilt)
Tarih-i Muhtasar-ı Beşer : 1887
Terakkıyat-ı İlmiye ve Medeniye : 1887
Resimli ve haritalı Osmanlı Tarihi 4 cilt :1910-1912
İstibdattan Hâkimiyet-i Milliyeye 2 cilt :1924
İki Hâtırat Üç Şahsiyet : 1916

VI. Seyahat Yazıları:

Romanya Mektupları : 1916

VII. Monografi:

Matbuat Tarihine Medhal. İlk Büyük Muharrirlerden Şinasi: 1927

VIII. Tercüme Faaliyetleri:

Edebiyat-ı Garbiyeden Bir Nebze : 1886
Cümel-i Hikemiyye-i Ecnebiyye : 1886
Cizvit Tarihi :1887
Ezhâr-ı Tarihiyye :1887
Ürani :1891
İki Damla Gözyaşı :1894
Mathilde Laroşe : 1895
LaDame aux Camelias :1895

Karpat Dağlarında :1896
Mızıkacı Yanko ve Kamyonka :1900
Neşide-i Rûh :1900
Ohlan Karısı :1900
Kaptan Jipson :1903
Madam Hardiber :1903
Asya Kumsallarında :1905

IX. Ahmet Rasim'in Diğer Eserleri:

Bedayi-i Keşfiyat ve ihtiraat-ı Beşeriyeden Fonograf :1885
Elektrikiyet-i Sakine :1885
Elektrik :1887
Teşekkül-i Cihan Hakkında Fikr-i İcmalî :1887
Cümel-i Hikemiye-i Osmaniye :1886
Garaib-i Âdat-ı Akvam :1887
Hazine-i Mekatip yahut Mükemmel Münşeat :1889
Ömr-i Edebî 4 cilt :1897-1900
Hanım :1910

8. Fotograf, Resim ve Karikatürüyle Ahmet Rasim:

Önceki yedi maddede her yönüyle incelemeye çalıştığımız Ahmet Rasim'i, biraz olsun somutlaştırabilmek için, onun fiziki bakımdan nasıl biri olduğunu gösterme ihtiyacı hissettim. Yayınlanmış birçok fotoğraf, resim ve karikatürü arasından seçtiklerimi arka sayfada olabildiğince iyi bir şekilde görüntülemeye çalıştım.

Cumhuriyet Gazetesi Arşivi'nden

Resimli Bilgi Ansiklopedisi'nden

Ahmet Rasim'in, Mehmet İzettin tarafından yapılmış karikatürü.
(Vasfi Mahir Kocatürk'ün Türk Edebiyatı Tarihi kitabından)

II. BÖLÜM

MADDİ UNSURLAR

ESERİN MEKÂNLAR VE VASITALAR AÇISINDAN İNCELENMESİ

1. Mekânların İncelenmesi:

Adana: Türkiye'nin Akdeniz bölgesindeki liman şehri. Tahıl ürünleri ve pamuk yetiştiriciliğinde önemli bir merkezdir. Bölgeye hayat veren can damarları Seyhan ve Ceyhan ırmaklarıdır. Türkiye'nin nüfus yoğunluğu bakımından dördüncü büyük şehridir.

Adapazarı : Akova da denilmekle birlikte daha çok kentin adıyla anılan bereketli bir ovanın batı kenarı yakınında, Sakarya nehri ile Sapanca gölünün sularını boşaltan Çarksuyu arasındadır. Cumhuriyet döneminde İzmit iline bağlı bir ilçeyken 1954'te kurulan Sakarya ilinin merkezi oldu.

Adliye : Adaleti yerine getirmek, yasaları uygulamakla yükümlü devlet örgütü. Bu örgüte ilişkin işlemlerin yürütüldüğü resmi bina, Adalet Bakanlığı.

Akdeniz : Atlas Okyanusu'nun Avrupa, Asya ve Afrika arasında kalan kenar denizi. Cebelitarık boğazı ile Atlas okyanusu'na, İstanbul ve Çanakkale boğazlarıyla Karadeniz'e bağlanır.

Aksaray: İstanbul'da semt; Fatih ile Eminönü ilçeleri arasındadır. Bizans döneminde kentin bu kesimine, burada Pergamon'dan (Bergama) getirilmiş, tunçtan bir öküz heykeli bulunduğu Forum Bovis (Öküz Meydanı) deniliyordu. II. Mehmet döneminde, İshak Paşa'nın Karamanoğulları üzerine yaptığı seferde, Konya Aksaray'ı ele geçirilip halkı İstanbul'a gönderildi ve buraya yerleştirildi. Bu yüzden semte de Aksaray denildi. Günümüzde Yenikapı – Saraçhane, Beyazıt – Topkapı, Topkapı – Saraçhane yol bağlantıları ve yer altı geçidiyle görünümü değişen semt İstanbul'un önemli ticaret merkezlerinden biridir.

Ali Efendi Lokantası : II. Abdülhamid devrinin son yılları ile Meşrutiyet yıllarında İstanbul'un en ünlü lokantası olup, Sirkeci'de, eski tramvay durağında idi.

Almanya : Orta Avrupa'da bir devlet. Resmi adı Almanya Federal Cumhuriyeti'dir. Başkenti Berlin olup, 16 eyaletten oluşur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iki devlete bölünen Almanya, 1990'da tekrar birleşti. Orta Avrupa'da yer alan birleşik Almanya; kuzeyde Kuzey denizi, Danimarka ve Baltık denizi, doğuda Polonya ve Çekoslovakya, güneyde Avusturya ve İsviçre, batıda Fransa, Lüksemburg, Belçika ve Hollanda ile sınırlıdır.

Alsas - Loren : 1870-1871 Alman-Fransız savaşında, Almanların galip gelmeleri üzerine Fransızlar buralarını Almanlara bırakmışlardır. Birinci Dünya savaşı sonunda burası tekrar Fransa'ya kalmıştır.

Amerika : Burada anlatılmak istenen ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir. Kuzey Amerika kıtasının ortasında yer alır. Kuzeyinde Kanada, güneyinde Meksika yer almaktadır. ABD, birbirine bitişik 48 eyalet, Büyük Okyanus'ta bir adalar öbeğinden oluşan Hawaii 50. Eyaleti ve Kuzey Buz Denizi'nde Alaska 51. Eyaleti oluşturur. ABD, Bağımsız Devletler Topluluğu, Kanada ve Çin'den sonra yüzölçümü ve nüfus sayısı bakımından dünyanın dördüncü ülkesidir. Günümüzde askeri ve ekonomik bakımlardan dünyanın en güçlü ülkesi durumundadır. Başkenti Washington, en büyük kenti New York ve resmi dili İngilizcedir. Yönetim şekli Federal cumhuriyettir.

Anadolu : Türkiye'nin, Boğazlar ve Ege denizi kıyısından doğuya, Ermenistan

Cumhuriyeti, İran, Irak sınırlarına uzanan Asya'daki bölümüne verilen ad. Eski Yunanlılar ve Romalılar, Batı Anadolu'ya Asya adını vermişler, daha sonra Anadolu'yu Asya kıtasından ayırmak için Küçük Asya adı da kullanılmıştır.

Asma Oda : Geleneksel Türk evlerinde avlunun ya da ahırın bir köşesine yapılan, yerden yüksek oda. İki-üç basamakla çıkılan odalara da asma oda denir.

Aşağı Mahalle: Eskiden, Beyoğlu'nda Zibâ Sokağı'ndaki genel evleri de içine alan mahalle.

Atina : Yunanistan'ın başkenti. Ülkenin aynı zamanda da kültür ve eğitim merkezidir. Güneyde Ege denizine uzanan küçük bir ovada kurulmuş olan kentin merkezi, kıyıdaki limanı Pire'ye 11 km uzaklıktadır. Atina'nın Eskiçağ'dan kalma birçok tarihsel anıtı arasındaki en tanınmış Atina Akropolisi'dir.

Attar : İçinde baharat, kökler kurutulmuş ilaçlık otlar veya doğrudan doğruya içmeye yarayan bitkiler satılan dükkan, attar dükkânı.

Avrupa : Avrupa, Avustralya'dan sonra dünyanın en küçük kıtası olmasına rağmen, dünyanın en yoğun nüfuslu kara parçalarından biridir. Avrupa, kuzeyden Barents denizi, batıdan Atlas okyanusu ve güneyden Akdenizle çevrilidir. Aslında Avrupa, Avrasya anakarasının büyük bir yarımadasıdır. Avrupa'nın doğu sınırını eski SSCB'nin batı sınırı olarak tanımlayanlar da vardır. En kalabalık ülkesi (Rusya'nın Avrupa'daki toprakları hariç) Almanya'dır.

Avusturya : Orta Avrupa'da yer alan, bugünkü dar boyutları ve uluslar arası sorunlardaki küçük rolü tarihteki önemine ters düşen, denize kıyısı olmayan dağlık bir ülkedir. Bugünkü sınırları ve cumhuriyet yönetimi 1919'da, Birinci Dünya Savaşı'nda yenildikten ve bir zamanların büyük ve çokuluslu Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra ortaya çıkmıştır. Başkenti Viyana'dır.

Ayasofya Camii : İstanbul'da en büyük ve ünlü Bizans kilisesi, Sultanahmet Meydanı'ndadır. İlk kez, kent Doğu Roma İmparatorluğu'nun merkezi olduktan sonra

Constantius II tarafından yaptırıldı. Haçlı ordularınca yağmalanan ve bakımsız kalan Ayasofya, Osmanlılar'ın İstanbul'u almalarından sonra onarılarak camiye çevrildi.

Azap Kapısı : İstanbul'da Galata Surunun ilk kapısı olarak tesbit edilmiş bulunan Azap Kapısı, bugün Beyoğlu cihetini Haliç üzerinden İstanbul'a bağlayan Atatürk Köprüsü'nün başında, Sokollu Mehmet Paşa Camii'nin tam önünde idi. Osmanlılar devrinde bu kapıya verilen Azap-Kapı adı, tersânenin yanında bulunan Azaplar Kışlası'ndan ileri gelmiştir.

Bağdat : Irak'ın başkenti. Dicle ırmağının kıyısında, ırmağın Fırat ile birleştiği yerin 40 km uzağında yer alır. 1638'de Osmanlılar tarafından fethedilen kent, XX yy'da Irak'ın bağımsızlığa kavuşmasıyla, yeni devletin başkenti olmuştur.

Bahriye Nezareti : Osmanlı devletinde deniz kuvvetleriyle ilgili işleri yürüten makam (1867-1922). Daha önce bu görevi yürüten Kaptanıderyalık makamı idi. Bu tarihten, saltanatın kaldırılmasına kadar elli altı bahriye nazırı göröv yaptı.

Bakırköy : İstanbul'da, Avrupa yakasında semt, ilçe ve ilçe merkezi. Türkiye'nin en kalabalık ilçesiyken 1992 yılında beş ilçeye ayrılarak küçültüldü. (Bakırköy, Avcılar, Bağcılar, Bahçelievler, Güngören). Ticaret ve Sanayi merkezi Marina. Turistik tesisler. İlkçağ'da önce Hebdomon, daha sonra Septimum adıyla bilinen bu kesim, Roma ve Bizans dönemlerinde kentin yazlığı konumundaydı. Constantinus I (Büyük) döneminde burada saraylar, köşkler, kiliseler yapılmıştı. Bizans'ın son dönemlerinde Makrochori, Osmanlılar'dan sonra da Makriköy adını aldı. 1768'de baruthane, Tanzimat'tan sonra bez fabrikası kuruldu. Cumhuriyet'ten sonra Bakırköy ilçe oldu.

Bakkal : Yiyecek, içecek vb stok edilebilecek ihtiyaç maddelerini perakende olarak satan dükkân.

Balık Pazarı : İstanbul'da Eminönü ve Beyoğlu'nda (Galatasaray) bulunan balık çarşılarının adı. Eminönü meydanındaki çarşı, Balıkpazarı Caddesi, Lüleci Sokağı; Balıkçılar Loncası Sokağı ve Balıkthane Sokağı üzerinde kurulmuş canlı bir merkezdi. 1958'deki istimlak sırasında ortadan kaldırılan bu pazarın geçmişinin Bizans dönemine

değin uzandığı, Mehmet II'nin (Fatih) kenti fethinde, burada bir balıkpazarının bulunduğu dönemin vakfiyelerinden bilinmektedir. Galata ve Beyoğlu'ndaki balıkpazarları ise Abdülaziz zamanında (1861-1876) kurulmuştur.

Balkan Yarımadası : Avrupa'nın güneydoğu kesiminde dağlık yarımada. Uzun süre Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinde kalmış bölgedeki ülkeleri içeren yarımadanın sınırları pek belirgin değildir; ama Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Türkiye'nin Rumeli kesimi, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Slovenya ve günümüzdeki Yugoslavya (Sırbistan ve Karadağ) Balkan yarımadasında sayılırlar. Balkan yarımadası batıda Adriya ve İon denizleri, güneyde Akdeniz, doğuda Karadeniz ve Ege deniziyle çevrilidir.

Bandırma : Marmara bölgesinin güneyinde. Balıkesir iline bağlı bir ilçedir. Elverişsiz liman koşullarına karşın, yollar üzerindeki konumu ve hizmet verdiği çok geniş ve zengin artülkesi nedeniyle, Marmara kıyılarının İstanbul'dan sonra en büyük ve en hareketli ticaret merkezidir. İstanbul'a düzenli günlük feribot seferleriyle doğrudan bağlıdır.

Bazar Alman : İstanbul'da Galatasaray'la, Tünel arasında, Tünelden çıkarken sol kolda, içinde her şey satılan ve nisbeten ucuz olan bir Alman mağazası. Sonradan burası 'Bazar du Levant' oldu.

Belçika : Batı Avrupa'da bir devlet. 9 eyaletten oluşan Belçika'nın başşehri Brüksel olup, resmi dilleri fransızca ve hollandacadır. Birinci Dünya Savaşı'da Almanlar tarafından işgal edilmiş ve Almanya'ya karşı büyük mücadele vermiştir.

Belediye: İl ve ilçelerle nüfusu 2000'den çok olan yerleşim birimlerinde oturanların ortak gereksinimlerini sağlayan, kamu tüzel kişiliğindeki yerel yönetim örgütü. Osmanlı devletinde her kente bir kadı, bir de muhtesip (beledi hizmetlerden sorumlu kişi) atadı. İstanbul ve vilayet belediyeleri için ayrı yasa çıkaran ilk Osmanlı mebusan meclisi, İstanbul'da 20 belediye dairesinin kurulmasını sağladı (1877).

Beşike Limanı : Biga yarımadasının batı kıyısında, Bozcaada karşısında,

Beşıke Limanı : Biga yarımadasının batı kıyısında, Bozcaada karşısında, Kumburnu'nun kuzey ve güneyindeki Küçük Beşıke, güneydekine Büyük Beşıke denir. Buradaki limana da Beşıke Limanı denir.

Beşiktaş : Marmara bölgesinde İstanbul iline bağlı ilçe. Dolmabahçe'den Emirgân'a değin uzanır. Ortaköy, Arnavutköy, Bebek, Levent ve Etileri kapsar. Barbaros Hayrettin Paşa'nın, gemilerini bağlamak için kıyıya diktirdiği beş taştan ötürü buraya önce Beştaş dendiği, daha sonra bu adın Beşiktaş'a dönüştüğü söylenir. Osmanlı döneminde yapılan tekkeler, saraylar, yalılar, konaklar, camiler, mektepler ve hamamlarla zenginleşti, gelişti. Yıldız Sarayı, Dolmabahçe Sarayı, İhlamur Kasrı, Feriye Sarayları II. Mahmut dönemine aittir.

Beyazıt : İstanbul'un Eminönü ilçesine bağlı semt. Beyazıt Külliyesi ve çevresini kapsayan bu kesim, kentin en önemli eğitim, kültür ve ticaret merkezidir. İstanbul'un alınışından sonra II. Mehmet, ilk sarayını burada yaptırttı. Daha sonra da değişik işlevde pek çok yapıyla donatıldı. Beyazıt Külliyesi, Süleymaniye Külliyesi, Şehzade Külliyesi, Nuruosmaniye Camisi, Laleli Camisi, Beyazıt Yangın Kulesi, Simkeşhane, Kapalıçarşı gibi dönemlerinin mimarlığını yansıtan birçok yapı bu semttedir. İstanbul Üniversitesi Merkez binasının önündeki alana 1960'ta Hürriyet Alanı adı verilmişse de daha sonra adı yine Beyazıt Meydanı olarak değiştirilmiştir.

Beyazıt Meydanı : Beyazıt semtinde bugünkü İstanbul Üniversitesi Merkez binasının karşısında yer alan meydanın adı. Bu meydan terâvih namazından sonra, halkın kalabalık olduğu eğlence ve piyasa yerlerinden biri idi.

Beyazıt ve Galata Kuleleri:- İstanbul'un Beyazıt semtinde gözetleme kulesi. Mahmut II zamanında Krikor Balyan'a yaptırılan (1808) ilk ahşap kule, 1826 yeniçeri ayaklanmasında yakılınca, ikinci kulenin yapımı için gene aileden Senekerim Balyan görevlendirildi (1828). Çeşitli zamanlarda onarım gördü. Bugün de gözetleme ve meteoroloji kulesi olarak kullanılmaktadır. Galata Kulesi İstanbul'da, Karaköy ile Tünel arasında, Galata surlarının baş kulesidir. Cenovalılar tarafından yaptırıldı (1348). 1509 depreminde yıkılan bölümleri II. Beyazıt tarafından yeniletildi.

batısıyla, Dolmabahçe vadisi arasında kalan alanı kapsar. Beyoğlu adı, İstiklâl caddesi ve çevresi için kullanılır. 1913'te Beyoğlu – Şişli arasında elektrikli tramvaylar hizmete girmiş ve toplumun hayatında yeni bir dönem başlamıştı.

Birahane : Bira içilen ve aynı zamanda soğuk ya da kısa sürede hazırlanan sıcak yiyecek de yenilebilen yer.

Bonmarşe: Tünel'den Galatasaray'a çıkarken, sol kolda bir fransız mağazası. Burada her şey satılıyordu. Tepebeşi'na ve İstiklâl Caddesi'ne açılan iki ayrı kapısı vardı. Hanımlar ve beyler birbirlerini görmek isterlerse, biri bir kapıdan, biri ötekinden girer ve mektuplar alıp verirlerdi.

Bosna : (Bosna-Hersek) Eski Yugoslavya Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'ni oluşturan altı cumhuriyetten biri. Balkan Yarımadası'nın kuzey-batısında yer alır. 1463'te Osmanlı İmparatorluğu'na, 1908'de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na katılmıştır. Günümüzde bağımsız bir cumhuriyettir.

Bulgaristan: Balkan yarımadasında bir devlet. Uzun süre Osmanlı İmparatorluğu idaresi altında kalmış, tam bağımsızlığına 1908'de II. Meşrutiyet'in ilânı ile kavuşmuştur.

Bulgaristan'la sınırlı olan Romanya'nın adı ilk olarak 1862'de, o döneme kadar Osmanlı egemenliğinde olan Boğdan (Moldavya) ve Eflak prensliklerinin 1859'da birleşmelerinin ardından bir devlete dönüşmesiyle ortaya çıkmıştır. 1916'da Romanya İtilaf Devletleri safında Birinci Dünya Savaşı'na katıldı ve Osmanlı Devletleriyle savaştı.

Bursa : Marmara bölgesinin G. Marmara bölümünde, Uludağ yamaçlarında kurulan kent. Bursa'nın en önemli yapıları Osmanlı dönemindendir. Şehir Osmanlı

imparatorluğuna başkentlik yapmıştır.

Burunsuz : İstanbul'da, yeniçeriliğin son devrinde Galata'da bu isimde bir yeniçeri kahvehanesi. 1826'dan sonra tamamen yıkılmıştır.

Bükreş : Romanya'nın başkenti. Ülkenin güney kenarında Dimbovita ırmağının kıyısında yer alır. Osmanlılar ile Rusya (1812); Sırbistan, Bulgaristan prensliği ve Osmanlılar (1886); Balkan devletleri (1913); Romanya ile merkezi devletler, Osmanlılar ve Bulgaristan (1918) arasında yapılan anlaşmalar bu şehirde yapılmıştır.

Cenyo : İstanbul'da, Karaköy'de, Galata Köprüsü'nün başında büyük bir gazino ve birahane idi. Bugün yıkılmış ve yeri bir meydan haline gelmiştir.

Cinayet Mahkemesi-: Ağır ceza işleri, ölüm, ağır hapis ve on yıldan fazla cezalarını gerektiren davalara bakan, Ağır Ceza Mahkemeleri'dir. Yazar burada cinayet mahkemesi demekle herhalde bu mahkemeyi anlatmak istemiş olacak.

Çalgı : Şehzade-başı'nda bir yer. Ramazan gecelerinde terâvih namazından sonra, İstanbul'un râğbet ettiği yerlerden. Zamanın bütün ünlü okuyucuları, çalgıcıları burada toplanırdı.

Çarşı-kapısı : İstanbul'da Çemberlitaş ile Beyazıt arasındaki bölümün adı olup Çarşı-kapı Caddesi, Taya Hatun ve Beyazıt Mahalleleri arasında sınır yoludur. Nuruosmaniye camiinin avlu kapısı ile büyük Kapalı-Çarşı'nın kapısı tarafından geçer.

Çerâğan Sarayı: Çırağan Sarayı. İstanbul'da, Boğaziçi'nin Rumeli yakasında Beşiktaş ile Ortaköy arasında saray. Abdülmecit zamanında yeni bir saray yaptırılmak üzere yıktırıldı (1859/180). Abdülaziz döneminde (1863/1871) yeniden yaptırıldı. 19 Ocak 1910'da geçirdiği büyük bir yangından sonra 1987'den başlayarak yeniden restore edildi ve 1991'de otel haline geldi.

Çetine: Karadağ'ın hükümet merkezi olup İşkodra'nın 60 km kuzey-batısındadır.

Dahiliye: Bir kuruluşun ya da bir devletin kendi yapısını ilgilendiren işleri, İçişleri, İçişleri Bakanlığı.

Dâr-ül-aceze: (Darülaceze). İstanbul'da yoksullara yardım kurumu. Kimsesiz çocukların bakım, eğitim ve barındırılması, dilenciliğin ortadan kaldırılarak hasta ve sakat kimsesizlere iş olanağı sağlanması amacıyla hizmete geçti (2 şubat 1896). Günümüzde bir vakıf olarak işletilmektedir.

Dayı Kosti: Langa'da küçük bir meyhane olup pek tanınmış değildi.

Defter-i Hâkini: Mülk ve vakıflarla, bunlarda olan değişikliklerin kaydına bakan ve senetlerini veren dairenin adı olup, bugünkü adı Tapu Dairesi'dir.

Direkler-arası : İstanbul'da Şehzadebaşı Caddesinin, Vezneciler ile İbrahimpasha mescidi arasındaki bölümüne verilen ad. 1880'lerde bu semtteki geniş kahvelerde meddah, karagöz oynatılmaya başlandı. Daha sonra bunlara saz toplulukları da eklendi. Ramazan aylarında temsiller Dileklerarası'nda verilirdi. Bugünkü İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun çekirdeği olan Darülbedayi-i Osmani de burada 1950'lerde, yol genişletilmesi sırasında yıktırılan Letafet apartmanının bir katında kuruldu. Zamanla kentin eğlence merkezi Beyoğlu yakasına kayınca, Dileklerarasının yıldızı söndü; bugün tamamen bir ticaret evleri semti oldu. Edebiyatçılara ve yazarlara da esin kaynağı olan Dilekler-arası, çeşitli yönleriyle Recaizade Ekrem'in Araba Sevdası, Çankırılı Hacıseyhoğlu Ahmet Kemal Bey'in Görüp İşittiklerim gibi yapıtlarında da anlatıldı.

Divan Yolu : İstanbul'da Sultan Ahmet Meydanı'ndan Beyazıt Meydanı'na kadar uzanan caddenin adı olup, Ramazanlarda gece hayatının merkezi olan, canlı yerlerden biri idi.

Donanma : Donanma-yı Osmani Muâvenet-i Milliye Cemiyeti, Osmanlı donanmasını kalkındırmak amacıyla, 1909-1919 yılları arasında başarılı çalışmaları görülen bir dernek.

Eczahane: (Eczane) İlaçların yapıldığı, saklandığı ve satıldığı yer.

Edirne : Marmara bölgesi Trakya bölümünün batı kesminde, kuzeyde Bulgaristan, batıda Yunanistan ile komşu sınır ili. Eskiden beri Avrupa'dan İstanbul'a yönelen yolların izlediği doğal bir güzergâhtır.

Eminönü: İstanbul iline bağlı ilçe ve semt, İstanbul yarımadasının doğu ucunu oluşturur ve batıda Fatih ilçesiyle sınırlıdır. Semt olarak da Eminönü meydanı ve çevresini kapsar. Bu kesim adını, Fatih Sultan Mehmet zamanında burada kurulan gümrük eminliğinden alır. Beyazıt, Küçükpazar, Kumkapı, Alemdar semtleri de Eminönü ilçesi sınırları içindedir. İstanbul'un en yoğun ve canlı ticaret merkezlerinden olan bu bölge, aynı zamanda Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarının merkezi olan kentin çekirdeğini oluşturur. Bu yüzden pek çok tarihsel anıt ve çeşitli kuruluşlar Eminönü'nde bulunmaktadır. Tarihsel anıtlar arasında Topkapı Sarayı, Ayasofya, Dikilitaş, Örme Sütun, Burmalı Sütun, Çemberlitaş, Yerebatan, Sultanahmet, Beyazıt, Rüstempaşa, Yenivalide Külliyesi, Kapalı çarşı, Mısır Çarşısı, vb. sayılabilir. Önemli kurum ve kuruluşlar arasında da İstanbul valiliği, Defterdarlık, Emekli Sandığı İstanbul Bölge Müdürlüğü, Adliye Sarayı, İstanbul Üniversitesi merkez yapısı ve fakülteler, kitaplıklar, İstanbul Ticaret Odası, Sirkeci Garı, Gülhane Parkı, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, çeşitli kitaplıklar belirtilebilir.

Erenköy: İstanbul'un Anadolu yakasında, Kadıköy ilçesine bağlı semt; Göztepe ile Suadiye arasında uzanır. Geçmişte bostanlar, bağlar ve bağ evlerinin bulunduğu bu kesim, Abdülaziz ve Abdülhamit II dönemlerinde, devlet ileri gelenlerinin sayfiye yeri olmuş, bağlar ve bahçeler içinde büyük beyaz köşkler ve yalılarla donanmıştır.

Evkaf: Vakıf mallarını yöneten kurum. Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlar, vezirler ve halktan zengin olanlar ülkenin çeşitli yerlerinde yaptırdıkları cami, medrese, mektep, han, hamam gibi sayısız kamu hizmeti gören eserlerin işletilebilmesini sağlayan kurumlardır.

Eyyüp : İstanbul'un sur dışında kalan ve Haliç'in ucunda bir bölgesi olup fetihten sonra tamamiyle bir Türk mahallesi, ünlü türbeleri ve mezarlıkları dolayısıyla da bir

müslüman ziyaretgâhıdır.

Feshane: (Fes ve hâne'den fes-hâne) Eskiden fes yapılan yer. Feshâne ilk kez Mahmut II döneminde, İstanbul'un Kadirga semtinde kurulmuştur. 1830'a değin basma atölyesi olarak çalışan ve Darüssınaa (atölye) adını taşıyan bu ilk feshanede, o zamana değin ithal edilen fes yerli olarak yapılmaya başlanmıştır. 1833-1839 yılları arasında genişletilen ve Defterdar'daki Haticesultan Sarayı'na taşınan feshaneye, Tunus'tan dokumacı ustaları getirildiği bilinmektedir. Bu imalathanede daha sonraları aba, halı, kilim de yapılmıştır. 1876'da Babı Askeriye'ye, 1923'ten sonra Sanayi ve Maâdin Bankası'na, 1939'da Sümerbank'a bağlanmıştır. Halı imalatına 1843'te başladığı öne sürülen feshanenin, 1914' değin halı yapımını sürdürdüğü bilinmektedir. Savaş nedeniyle bu fabrika kapanmıştır.

Filibe : Bulgaristan'da Sofya'nın 140 kilometre doğusunda bir şehir. Osmanlılar zamanında bir sancak merkezi olup, Berlin Anlaşması ile teşkil olunan "Doğu Rumeli Eyâleti" nin merkezi olmuştur.

Fincancılar Yokuşu : İstanbul'da, Eminönü'nden Yeni cami caddesinin Sultan Hamamı meydanında kesişen ve Uzun Çarşı caddesine, İstanbul Üniversitesi'ne çıkan cadde.

Firengistan : (Frengistan) Edebiyatta Tanzimat dönemine kadar edebiyat yapıtlarında Avrupa ülkeleri Frengistan, Kâfiristan diye anılıyordu. Tanzimat'ta Avrupa ülkeleri daha yakından tanınmaya başlanınca genel kapsamlı Frengistan sözcüğünün yerine, ülkeler artık tek tek kendi adlarıyla anıldı.

Fransa : Batı Avrupa da devlet. Avrupa'nın en büyük devletlerinden biridir. Osmanlı İmparatorluğu ile çok yakın ilişkileri olmuştur. Osmanlılar Fransızlara büyük imtiyazlar tanımıştır (örneğin; kapitilasyonlar).

Galata : İstanbul'un Avrupa yakasında, bugünkü Karaköy, Tepebaşı, Kuledibi ve Tophane'yi kapsayan ve batıda Kasımpaşa'ya değin uzanan kesimi. Galata'daki osmanlı öncesi anıtların en önemlisi Galata Kulesi'dir. Türk döneminin önemli yapıları

arasında Galatasaray Lisesi, Galata Mevlevihanesi, Arap Camisi, Azapkapı Camisi, Rüstempaşa Hanı, Yelkenci Hanı, Yeni Cami, Kurşunlumahzen camisi ve Sokillumehmetpaşa sayılabilir.

Gazino : Yemek yenilen, program izlenilen, bazılarında dans da edilen kapalı ya da açık eğlence yeri. 1917 Devrimi'nden sonra Beyaz Ruslar tango, foxtrot, çarliston gibi dansları özellikle İstanbul'un Beyoğlu semtindeki gazinolarda tanıtıp yaydılar.

Girit : Ege Denizi'nin güney sınırını belirleyen yunan adası. 1699'da Türk egemenliğine giren ada, Osmanlıların Balkan Savaşı'ndaki yenilgisinden sonra, Londra ve Bükreş antlaşmaları ile (1913) Yunanistan'a kaldı.

Göksu: Anadoluhisarı'nda, İstanbul boğazına dökülen küçük akarsu. Günümüzde İstanbul'a su sağlayan Elmalı I ve II barajları vardır. Geçmişte bütün İstanbullular'ın mesire yeri olmuştur. Burada bir de küçük saray vardır. Saray, Göksu Kasrı veya Küçükso Kasrı olarak adlandırılmaktadır.

Haliç Komodorluğu : Deniz Kuvvetleri Bakanlığı'na bağlı; Haliç denizcilik işlerine bakan askeri kumandanlık.

Hapishane : Tutuklu ve hükümlülerin kapatıldığı yer.

Harbiye Nezareti: Osmanlı Devleti'nde askerlik işlerinin yürütüldüğü en yüksek makam. Bugünkü Milli Savunma Bakanlığı'nın yürüttüğü görev ve yetkilere sahip makam.

Hasan Paşa Karakolu : Beşiktaş'ta bugünkü Barbaros Meydanı'nda bulunan bir karakol, İskele civarında, Beşiktaş Karakolu.

Haydar Paşa Garı : İstanbul'un Asya yakasında, Anadolu'nun ve dış ülkelerin birçok yöresinden gelen ve bu yörelere giden yolcu ve yükün dolup boşaltıldığı, banliyö hatıyla kentsel ulaşım da önemli bir yeri olan büyük tren istasyonu. Yapımına 1906'da başlandı, 1908'de işletmeye açıldı. Binanın temelinde Herke'den getirilen pembe granit, dış yüzünde ise Lefke'den getirtilen kolay işlenebilir, sert hava koşullarına dayanıklı taşlar kullanıldı. 6eylül 1917 günü büyük bir sabotaja uğrayan gar, yeniden onarılarak hizmete açıldı. Garda halen elektrikli ve motorlu trenlerin işlediği 8 demiryolu hattı bulunmaktadır.

Haydarpasa : İstanbul'un Anadolu yakasında semt. Liman ve Anadolu Demiryolları'nın başlangıç noktası, gar. Kadıköy ile Selimiye arasındadır.

Hindistan : Güney Asya'da bir devlet. Büyük bir toprak parçasına sahip olan Hindistan dünyanın en kalabalık nüfusa sahip ülkelerin başlarında gelir. Başkenti Yeni Delhi olan ülkenin resmi dilleri hindi ve ingilizcedir.

İhtiyârî tevakkuf : Bir tren, tramvay, otobüs gibi, ancak yolcunun veya sürücünün isteği üzerine durduğu durak.

İkbâl Kıraathanesi : Nuruosmaniye'den Cağaloğlu'na doğru gelirken sağ kolda büyük kıraathane. Burası eskiden İstanbul'daki bir kısım aydınların toplandığı ünlü bir kıraathane idi. Bugünlerde yıkmakta ve yerine bir halı mağazası yapılmaktadır.

İkinci Viyana Kuşatması 1683 tarihlerinde yapılmıştır.

İngiltere: Birleşik Krallığı oluşturan parçaların en büyüğü. Büyük Britanya adasının güney ve güneydoğu kesimlerini kapsayan, batıda Wales (Galler) Bölgesi, kuzeyde İskoçya'yla sınırlı olan İngiltere'nin merkezi aynı zamanda da ülkenin başkenti olan Londra'dır. Günümüzde Büyük Britanya'ya Birleşik Krallık da denilmektedir. Ahmet Rasim, İngiltere demekle, bence Büyük Britanya'yı anlatmaya çalışmıştır.

İran : Güneybatı Asya'nın en büyük ve en kalabalık ülkesi. Kuzeyde Ermenistan ve Azerbaycan cumhuriyetleri, Hazar Denizi ve Türkmenistan'la, doğuda Afganistan ve Pakistan'la, batıda Irak ve Türkiye'yle, güneyde Basra körfezi ve Umman deniziyle

sınırlı olan bir ülkedir.

İstanbul: Marmara Bölgesi'nde kent. Türkiye'nin en büyük kenti ve aynı adlı ilin merkezi olan İstanbul, İstanbul Boğazı'nın güney ağzında ve Avrupa tarafında boğaza açılan dar bir koyun (Haliç) güneyinde kalan küçük bir yarımada üstünde kurulmuş, sonraki dönemlerde genişleyerek Haliç'in kuzey kesimine (Galata-Beyoğlu) ve Boğaz'ın her iki yakasına yayılmıştır. 1453'te Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilip sürekli genişledi ve önemli anıtlarla donatıldı. O tarihten başlayarak Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olan kent, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 13 Kasım 1918'de İtilaf Devletleri tarafından işgal edilip, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, 6 Ekim 1923'te TBMM'nin Ankara'yı başkent ilan etmesiyle, başkent işlevini yitirdi. Günümüzde nüfusu eski dönemlere oranla çok daha hızlı artmış ve Türkiye'nin başlıca düşünce, kültür, ekonomi, finans ve sanayi merkezi olmayı sürdürmüştür.

İsveç : Kuzeybatı Avrupa'da devlet. Beş 'Kuzey Ülkesi' nin en büyüğü olan İsveç, İskandinavya yarımadasının doğu bölümünde yer alır. Batıda uzanan bir sınırla Norveç'le, doğuda Finlandiya, Botten Körfezi ve Baltık deniziyle , güneyde Danimarka'yla sınırlıdır. Birinci ve ikinci Dünya savaşlarının dışında kalmayı başardı ve yeni sınırları içinde, kararlı, bir toplumsal ve ekonomik devrim gerçekleştirdi. Dünya'nın en zengin ve toplumsal refah yönünden en ileri ülkelerinden biri haline geldi.

İştayn : Eskiden Eminönü'nde Şamlı Mustafa'nın dükkanının yerinde idi, bugün yok. Adı S.Stein idi. Büyük bir hazır elbise mağazası idi. Fakat ucuz ve çoğu ottan yapılmış elbiselerdi.

İtalya: Güney Avrupa'da devlet. 1911'de Osmanlı İmparatorluğu ile savaşa girdi, böylece Trablus topraklarını ve Sirenayka'yı ele geçirdi. Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti'nin topraklarına göz dikmiş, fakat Kurtuluş Savaşı ile bu emeline ulaşamamıştır.

İzmit : Kocaeli ilinin merkezi. Marmara Bölgesi'nde, aynı adı taşıyan körfezin bitim yeri yakınında kurulmuş olan İzmit kenti, körfez kıyısı ile körfezin kuzeyinde yükselen yamaçlar üzerinde yayılır.

Kabasakal : İstanbul'da, Sultan Ahmet Semtinde bir mahalle. Sözlük anlamıyla, gür ve geniş sakallı demektir.

Kadıköy: İstanbul iline bağlı ilçe. Anadolu yakasından Çamlıca eteklerinden, Bostancı-Küçükyalı sınırına değin uzanır. İlçe merkezi ve aynı adla anılan semt, Haydarpaşa ile Kalamış koyu arasında yer alır. Canlı bir ticaret merkezi, Kadıköy ve Haydarpaşa vapur iskeleleri, Haydarpaşa garı buradadır. Geçmişte İstanbul'un sayfiye yerlerinden biriydi. İlk Türk mahalleleri bugünkü Osmanağa camisi çevresinde gelişti. Osmanlı devletinin önde gelenlerinin ve zenginlerinin köşklerinin bulunduğu bir yer oldu.

Kalpakistan-başı: İstanbul'da , Büyük Kapalı Çarşı'nın Nuruosmaniye Câmiinin avlusuna açılan büyük caddesi.

Karadağ : Balkan yarımadasında dağlık küçük bir bölge olan Karadağ, önceleri prenslik olarak idare ediliyordu. XV.yüzyılda Osmanlıların eline geçti. Uzun bir süre Türk yönetiminde kaldı. 1918'de bütün çabalarına rağmen bağımsızlık alamadı ve Sırbistan'la birleştirildi. 1992'de yapılan referandum ile Yugoslavya Halk Federasyonundan ayrılıp, Sırbistan'la küçük Yugoslavya Federasyonu'nu kurdu. Bu birliğe Yugoslavya Federal Cumhuriyeti denir.

Karaköy Köprüsü : (Galata Köprüsü) İstanbul'da, Karaköy ile Eminönü arasında kurulu karayolu köprüsü. İstanbul'un iki yakasını birbirine bağlayan ilk köprü, 1844'de yapılan Valide Sultan (ya da Cisricedit) Köprüsü'dür. Dubalar üzerine oturtulmuş, 500 m. Uzunluğunda olan bu köprü 18 yıl kullanılmış ve 1863'te bu köprü Unkapanı'na taşınarak yerine Karaköy Köprüsü yapılmıştır.

Karlsbad : (Karlovy Vary) Çek Cumhuriyeti'nde büyük kaplıcalarıyla ünlü ve özellikle sindirim bozukluklarına iyi gelen sularıyla ünlü bir şehir.

Kâşane : Büyük ve görkemli saray, köşk, konak gibi yerler.

Kırâathane : Müşterilerin okumaları için gazete ve dergi bulunduran büyük kahvehane.

Kırım : Ukrayna'ya bağılı özerk cumhuriyet. Karadeniz'in kuzey kıyısındaki aynı adlı yarımadaı kaplayan Kırım'ın merkezi Simferopol'dur. 1475'ten başlayarak Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğine giren Kırım Hanlığı, Küçük Kaynarca Antlaşması'nda (1774) sonra Rus etkisine girip, Rusya tarafından ilhak edildi (1783).

Köprü-başı: Karaköy Köprüsü'nün İstanbul yakasındaki ucu.

Kumkapı: İstanbul'un Avrupa yakasında, Marmara Denizi kıyısında, Ahırkapı ile Yenikapı arasındaki semt. Türkler zamanında kente kum getiren gemiler buradaki iskelelere yüklerini boşalttıklarından semt, Kumkapı adını aldı.

Kuyumcular Çarşısı : İstanbul'da, Büyük Kapalı Çarşı içinde, Kalpakçılar Caddesi'ne çıkan ve kuyumcuların bulunduğu ünlü caddelerden biri.

Kuzey Fransa : Yazarın burada anlatmak istediğı Fransa'nın kuzey topraklarıdır. Bu topraklar İngiltere'ye en yakın Fransız topraklarıdır ki, İngiltere'nin bu topraklarda gözü vardır ve bu topraklara sahip olmak istemektedir.

Küçük Kulüp : Kalyoncu Kulluğı'nda, bir küçük dükkandı. Arkadaşlar arasında kendilerinin devam ettiğı yere verilen ad.

Kürkçüler Kapısı : Büyük Kapalı Çarşı'da, Kalpakçılar Caddesi'nden , Hüseyin Ağa Camii'ne giderken soldaki çarşının adı olup Çarşıkapı-Nuruosmaniye Caddesi'ne çıkar.

Langa : İstanbul'un Fatih ilçesinde, Aksaray'la, Davutpaşa arasında semt. Bu kesim geçmişte bostanlarıyla ün yapmıştı.

Lehistan: Eskiden Polonya'ya verilen ad.

Londra Birahanesi: Galatasaray Lisesi'nin karşısındaki çıkmaz sokağın içinde idi. Yakın zamana kadar, bar olarak işletilmekte idi. Bugün, Foli Berjer'in bulunduğu yerdir. Burada akşamları rakı içilirdi, ama gelenler ayaktakımı değil de kibarlardı.

Lozan : İsviçre'de kent. Kurtuluş Savaşı sonrasında 24 temmuz 1923'te bu şehirde imzalanan antlaşma ile TBMM hükümeti resmen tanınıyor, bağımsızlık savaşı noktalanıyor ve Türkiye'nin yeni sınırları saptanıyordu.

Mahmut Paşa: İstanbul'un Eminönü ilçesine bağlı semt; adını Fatih Sultan Mehmet'in sadrazamı Mahmut Paşa'nın yaptırdığı Mahmutpaşa Külliyesi'nden alır. Bu kesimde ayrıca, XVIII.yy.'larda inşa edilmiş Osmanlı hanları bulunmaktadır.

Maliye : Osmanlı devletinde bütçenin gelirlerini yoplayan, paralarını saklayıp işleten, gerektiğinde borç para bulan, bütçe giderlerini gereken yerde ve zamanında ödenmesini sağlayan kamu kuruluşu.

Manş Denizi : Atlas okyanusuna bağlı kıyı denizi. İngiltere'nin güney kıyıları ile Fransa'nın kuzey kıyıları arasında yer alan, Dover Boğazı aracılığıyla batıdaki Atlas Okyanusu'nu doğudaki Kuzey Denizi'ne bağlar.

Marmara : Tamamı Türkiye topraklarıyla çevrili içdeniz; geniş anlamda Akdeniz Havzası'nın, Çanakkale Boğazı ile Ege'ye, İstanbul Boğazı ile Karadeniz'e zayıf bir şekilde bağlayan Kuzey Doğu uzantısı. Uluslar arası önemli denizyolu.

Matbaa: Basımevinin eşanlamlısı.

Merkez: İttihad ve Terakki Merkezi denilmek isteniyor. Bu bina Nuruosmaniye civarında, bugün Güzel Sanatlar Matbaası'nın olduğu yerde idi.

Mısır : Kuzey-doğu Afrika'da devlet. Kasım 1914'te Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında Birinci Dünya Savaşı'na katılması üzerine İngiltere 17 aralık 1914'te, hıdiv Abbas Hilmi Paşa'yı (1892-1914) görevden aldı ve yerine, Sultan ünvanıyla amcası Hüseyin Kâmil Paşa'yı (1914-1917) getirdi ve aynı zamanda

protektora kurduğunu ve Osmanlı'lara bağımlılığı kaldırdığını ilan etti. Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin Mısır'ı İngilizlere karşı ayaklandırmak amacıyla giriştiği Kanal Seferi (1915) başarılı olmadı. Fakat 26 ağustos 1936 antlaşması, Mısır'a tam bağımsızlık veriyordu.

Midilli: Ege Denizi'nde, Türkiye kıyıları yakınında ada. Dağlık bir ada olan Midilli'ye derin Kalloni köyünden geçerek ulaşılır. 1462'de Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. Balkan Savaşı sırasında Yunanlıların işgal ettiği (ocak 1913) ada, Londra antlaşması (30 mayıs 1913) ile Yunanistan'a bırakıldı.

Milliye Cemiyeti: Bu cemiyet, 1328'de İstanbul'da kurulmuştur. Cemiyetin amacı, Başka medeni memleketlerde olduğu gibi, milli terbiyeye ve halkın sağlığına yararlı işler görerek milletin fikir seviyesini ve yaşayışını kuvvetlendirecek ve bütün milleti çalışmaya alıştırarak ve olası bir savaşa karşı hazırlayacak çalışmaları yapmaktır.

Moda: İstanbul'da, Kadıköy'nde deniz kıyısı bir semtin adı.

Mohilew : (öteki imlâsı: Mogilew) Dinieper kıyısında, Beyaz-Rusya'da bir şehir; Rusya'ya Lehistan'dan geçmiştir. II. Katerina, 1780 tarihinde burasını ziyaret etmiş ve orada Avusturya İmparatoru II. Josef'le buluşmuştur. Aynı tarihte, iki hükümdar arasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki bazı topraklarının taksimi için gizli bir anlaşma yapılmıştır.

Moskova : Rusya'nın başkenti. XV.yy.'ın ikinci yarısından 1712'ye kadar Çarlık Rusya'sının başkenti olan Moskova, 1918'de Lenin'in Sovyet Hükümeti'ni buraya taşımasıyla bir kere daha başkent oldu. 1922 yılından, SSCB'nin dağıldığı 1991'e kadar hem Rusya'nın, hem de SSCB'nin başkenti olduğundan, dünya çapında bir anakent ve devlet güçlerinin toplandığı ayrıcalıklı bir merkez oldu.

Muvakkithane: Zamanı doğru olarak saptamaya yarayan araçların bulunduğu bina.

Napoli : İtalya'da kent. Napoli, iki Sicilya Krallığı'nın çöküşüne ve Garibaldi tarafından işgal edilince (7 eylül 1860) kadar başkent olarak kaldı.

Nezaret : Eserde anlatılmak istenen Dahiliye nezareti yani şimdiki ismiyle İçişleri Bakanlığıdır.

Nuruosmaniye : İstanbul'da, I. Sultan Mahmut tarafından başlanmış (1748) ve III. Sultan Osman tarafından tamamlanmış olan Nuruosmaniye Camii'nden adını alan semtin adı. Bu camiin avlusunda iki kapı vardır. Bunlardan biri Nuruosmaniye Caddesiyle Cağaloğlu'na, öteki de Büyük Kapalı Çarşı'ya açılmaktadır.

Odesa : Ukrayna'da liman kenti. 1918-1919 'da Avusturyalılar ve Fransızlar, 1941'de Almanlar tarafından işgal edildi. Odesa, ancak 1944'te Ukrayna tarafından kurtarılabildi.

Okçular-başı: Büyük Kapalı Çarşı'da, Kalpakçılar Caddesi'nin batısında ve Çadircılar Caddesi'nin güneyinde, bunların birleştiği meydana açılan sokak.

Orlean : 1626'da Fransa'ya bağlanan, orta Fransa'da yer alan bir bölge. Burası Fransa ile İngiltere'nin savaş yaptığı ve Fransızların kaybettiği bir savaş alanıdır. (Birçok kaynakta Orleans diye geçer).

Ortaköy : İstanbul'da, Boğaziçi'nin Avrupa yakasında semt. Beşiktaş ile Kuruçeşme arasındadır. I. Süleyman (Kanuni) döneminde gelişti ve Ortaköy adını aldı. Semtın tanınmış yapıları; Ortaköy Camisi, Neşatabad Sarayı ve Mimar Sinan'ın yapıtı olan iki çeşme gösterilebilir.

Osterliç : Çekoslovakya 'da , Rus-Avusturya savaşının yapıldığı meydanın adı. (1908).

Parke: Düzenli bir biçimde, yan yana yerleştirilerek kaplamayı oluşturan, düzgün yüzeyli, sert taş ya da beton kubik öge. Yol kaplamasında kullanılan bu ögelere parke taşı adı verilir.

Payitaht : Krallıkla idare edilen yerlerde hükümdarın oturduğu şehir, başkent.

Petersburg: Rusya'nın liman kenti. 1712'de Rusya'nın başkenti olan şehir, 1918'de başkent işlevini Moskova'ya kaptırdı.

Pire : Yunanistan'da kent. Atina'nın limanı, başkentin merkezine 10 km kadar uzaklıkta önemli bir liman.

Polonya : Doğu Avrupa'da ülke. Polonya (Osmanlıca Lehistan) XIV. Yy.-XVII. Yy. arasında Doğu Avrupa'ya egemen oluş, XVIII. Yy.'da komşuları tarafından bölüşülmüş, 1918'de yeniden kurulup, İkinci Dünya Savaşı'nın başında Almanya ile SSCB arasında yeniden bölüşüldükten sonra, 1945'te yeniden bağımsızlığını kazanmıştır.

Prusya : Almanya'nın kuzey kesiminde eski devlet. Baltık Denizi'nin güneydoğu kıyısında, vistül ve Niemen ırmakları arasında yayılan Prusya, Almanya'nın 1871'deki birleşmesinin çekirdeğini oluşturmuştur. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1947'de Müttefikler'in Denetim Kurulu tarafından simgesel olarak dağıtılıp, haritadan adı silinmiştir.

Reji : 1881'de Osmanlı borçlarının ödenmesi için bir idare kurulmuş ve 6 kalem vesitasız verginin geliri bu idareye bırakılmıştır. Bunlardan biri de Tütün inhisarı idi ki bu, Reji diye anılmaktadır. Bugünkü Tekel İdsresinin eşi olmakla beraber vergiye sahip çıkanlar yabancılardı.

Rıza Paşa Caddesi: İstanbul'da, Eminönü'nden Beyazıt'a çıkan caddelerden biri.

Romanya : Avrupa'nın güneydoğu kesiminde, Tuna Irmağının aşağı kesimi kıyısında ülke. Doğuda Karadeniz, kuzeydoğuda Ukrayna ve Moldavya, kuzeyde Ukrayna, batıda Macaristan ve Sırbistan, güneyde Bulgaristan'la sınırlı olan Romanya'nın adı ilk olarak 1862'de, o döneme kadar Osmanlı egemenliğinde olan Boğdan (Moldavya) ve Eflak Prenslikleri'nin 1859'da birleşmelerinin ardından bir devlete dönüşmesiyle ortaya çıkmıştır. 1916'da Romanya İtilaf Devletleri safında Birinci Dünya Savaşı'na katıldı ve Osmanlı devletleri ile savaştı.

Ruen: Fransa'da Normandi eyaletinde bir şehir. 1431 de Jan Dark burada, bir odun yığını üzerinde İngilizler tarafından yakılmıştır.

Rum Kilisesi Meydanı : Kadıköy semtinde bir meydan.

Rumeli Bakkalı: İstanbul'da, Rum kilisesinin arkasında altı bakkal, üstü meyhane bir yer olup Eftim'in Meyhanesi olarak biliniyordu.

Ruşçuk: Bulgaristan'da, Tuna Kıyısında bir nehir limanı.

Rûsumat: Kimi mallardan alınan resmi vergiler anlamına gelir. Fakat eserde anlatılmak istenen 'Gümrük İdaresi'dir.

Rusya : Avrasya'nın kuzey bölümünde devlet. Birinci Dünya Savaşı sırasında çarlık rejiminin devrilmesiyle, komünist bir yönetim kurulmuş ve yeni Sovyet Rusya'nın (ya da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, SSCB) temel ögesini oluşturan Rusya, Avrupa'dan bir kez daha koparak, kapitalist dünyadan soyutlanmıştır.

Samatya : İstanbul'un Fatih ilçesine bağlı semt. Günümüzde Kocamustafapaşa adını aldı. Marmara surlarının bir kapısı da buradaydı. Yerleşme, Marmara Denizi'ne hakim, hafif eğimli sırtlar üzerinde yer alır.

Selanik : Yunanistan'ın kuzey kesiminde liman kenti ve başkenti. Makedonya'da, Selanik Körfezi kıyısında yeralan, aynı adlı yönetim bölgesinin merkezi, Yunanistan'ın ikinci büyük limanı ve en yüksek nüfuslu kentlerinden biridir. Osmanlı döneminden kalma pek çok cami, mescit, çeşme, tekke, hamam ve Atatürk'ün doğduğu ev buradadır.

Sent-Elen: 1814'de İngilizlerin elinde olan bir ada.

Sırbıye : (Sırbistan). Balkanlarda bir ülke. 1912-13'te Bulgaristan ve Yunanistan ile birleşerek Türkler'e saldırırlar (Birinci Balkan Savaşı). İkinci Balkan Savaşı'nın ve

hemen ardından Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasında büyük rol oynadılar. 1992'de Karadağ ile birlikte yeni Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ni kurdu.

Sinema : Film gösterilerinin izlendiği salon.

Sivastopol: Ukrayna'da kent. Kırım yarımadasında, Karadeniz kıyısında yeralan Sivastopol, eski Yunanlılar tarafından kuruldu. XVIII. Yy.'da Kırım Savaşı sırasında büyük ölçüde yıkıldı. 1870 yıllarında yeniden yapıp, büyük tersaneler kuruldu. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar tarafından işgal edildi. Savaştan sonra yeniden SSCB'ye geçip Sovyet donanmasının başlıca üssü oldu. 1992'de Ukrayna hükümetinin denetimine girdi.

Sulh Mahkemesi : İdare mahkemeleri, özel mahkemeler ve asliye mahkemelerinin görevi dışında kalan hukuk ve ceza davalarına bakan mahkemeler.

Sultan Mahmut Türbesi: İstanbul'da Divan-yolu'da, II. Sultan Mahmud'un 1840'da yaptırdığı mermer kaplı türbe. II. Sultan Mahmud, Sultan Abdül3aziz ve Sultan II. Abdülhamid burada yatmaktadır.

Şam : Suriye'nin başkenti. Yavuz Sultan Selim'in Mercidabık zaferinden (1516) sonra Osmanlı topraklarına katıldı. 1832-1840 arasında Kavaklı Mehmet Ali Paşa'nın birlikleri tarafından işgal edilip, Türk birliklerinin Birinci Dünya Savaşı'nda Nablus Meydan Savaşı'nda yenilmelerinden sonra Türk egemenliğinden şıktı. Bir süre Fransız işgalinde kalıp, Suriye devletinin başkenti oldu.

Şeddâdi : Çok büyük, çok sağlam yapı için kullanılan bir sözcüktür.

Şehzade-başı : Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mehmet'in genç yaşında ölümü üzerine, onun ruhunu şad etmek için yaptırdığı cami, imâret, tâbhane, medrese ve mektepten mürekkep bir külliye ile Şehzade'nin bulunduğu semte verilen ad., olup İstanbul'un özellikle Ramazan gecelerinde eğlence yerlerini içine alır. Canlı bir gece hayatı vardı.

Şirket-i Hayriye : Boğaziçi'nin oturulan yerlerini İstanbul'a bağlamak için vapur ihtiyacını karşılamak üzere kurulmuş olan şirketin adı. Bu şirket Abdülmecit zamanında, 1850'de kurulmuştur.

Şişli : Marmara bölgesinde İstanbul anakent sınırları içinde ilçe ve semt. İstanbul'un nüfus yoğunluğu en yüksek ilçelerindendir. Özellikle 1950 sonrası hızlanan konut yapımı ve gecekondulaşma Şişli ilçesinin yerleşim alanı çok genişlemiştir. Geçmişte özellikle azınlıkların ve varsıl kesmin oturduğu bir semtti. Günümüzde canlı bir ticaret ve alış-veriş merkezidir. Şişli Camisi de bu mekanda olup semte ayrı bir güzellik vermektedir.

Şûrâ-yı Devlet : Osmanlılar'da, üst derecede idari yargı ve danışma organı, 1868'de kuruldu. Şimdiki Danıştay.

Taksim : İstanbul'un Beyoğlu ilçesine bağlı semt ve kentin başlıca alanlarından biri; adını XIX.yy.'da burada kurulan su dağıtım şebekesinden aldı.

Tekfur Sarayı : İstanbul'da Edirnekapi'nın kuzeyinde, surlar yakınında Bizans sarayı. Haliç'e hakim bir tepede surlara bitişik olarak yapılmıştır. Bizans saraylarından ve büyük Blakhernai Saray kompleksinden günümüze oldukça sağlam olarak ulaşan tek örnek olması açısından önemlidir.

Tevhid-i Kaza: Eskiden Türkiye'de iki türlü mahkeme vardı: 1) Şer'îye, 2) Nizamiye. Bu iki mahkeme Türklerle ilgili idi. Başka bir mahkeme de Kapitulâsyon (yabancı devletlerin imtiyazlı mahkemeleri) ile akalliyet (azınlık) mahkemeleri idi. Bunlar da yabancılarla ilgili mahkemelerdi. "Tevhid-i Kazâ", bütün bu mahkemelerin birleştirilmesini ifade eden bir tâbirdir.

Tevkifhane: Tutukevi.

Tokathyan : İstanbul'da, Galatasaray'da, büyük otel ve lokanta. Taksime çıkarken, sol kolda yer almaktadır. Ahmet Rasim'in zamanında burada lokanta, kahvehane ve kumar

salonu da vardı.

Topkapı : İstanbul'da Fatih ilçesine bağlı semt, adını buradaki bizans kara sularının büyük kapısından alır. Bizans döneminde Hagios Romanos olarak anılan bu kapı Mevlanakapısı (Mevlevihane) ile Sulukule Kapısı arasındadır. Murat II'nin İstanbul kuşatmasında, ağırlık merkezi Topkapı kesimiydi (1422). Fatih Sultan Mehmet de 5 nisan 1453'te otağını Topkapı'nın karşısına kurdurmuştu. Takkeciibrahimağa Camisi (1591), Karaahmetpaşa Külliyesi (1558) bu kesimdedir. Topkapı günümüzde yoğun bir sanayi bölgesidir; Avrupa ve Anadolu yönündeki karayolu ulaşımının başlangıç noktasını oluşturan otogar buradadır.

Trablusgarp : Libya'nın başkenti. Fenikeliler tarafından kurulan Trablusgarp, Kartacalılar ve Romalılara geçip, 634'te müslüman Araplar tarafından fethedildi. Osmanlı İmparatorluğu ile İtalya arasındaki 1911-1912 savaşının, özellikle kara harakatı evresine verilen ad olarak ta tarihe geçti.

Trabzon (Tırabzon) Trabzon ilinin merkezi. Kent, Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz bölümünde, Değirmendere Vadisinin denize ulaştığı noktanın batısında yer alır.

Tulumbacılık : Eskiden İstanbul'da yangınları söndürmek... için Yeniçeri Ocağı'na bağlı olarak Dergâh-ı âli tulumba ocağı adlı bir teşkilât kuruldu. Bugünkü karşılığı itfaiyedir.

Turan : Turancıların dünyadaki tüm Türkler'i birleştirerek kurmayı amaçladıkları düşsel ülke.

Ukrayna: Doğu Avrupa'da devlet. 1917 Rus Devrimi'nden sonra iki ayrı yönetim (Kasım 1917'de Kiev'de kurulan ve Ocak 1918'de bağımsızlığını ilan eden Ukrayna Halk Cumhuriyeti; Aralık 1917'de Harkov'da kurulan Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti) arasında bölünen ülke, uzun iç savaş döneminden sonra yeniden birleştirildi ve Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti, Aralık 1922'de federal cumhuriyet olarak SSCB'ye katıldı.

Unkapanı Köprüsü : İstanbul'da Haliç üzerine kurulmuş, Unkapanı ile Azapkapı'yı birbirine bağlayan köprü; Cisri atik, Hayratiye (başlangıçta köprü üzerinden geçenlerden ücret alınmıyordu.), Mahmudiye, Azapkapı, Kasımpaşa, Cumhuriyet'ten sonra da bir süre Gazi Köprüsü adlarıyla anıldı. Mahmut II'nin emriyle kaptanıderya vekili Fevzi Ahmet Paşa tarafından yaptırılan (1836/1837) ilk köprünün iki ucundan küçük deniz araçlarının geçebileceği iki gözü vardı ve ortası gerektiğinde büyük gemiler için açılabilirdi. Bu köprünün eskimesi üzerine Karaköy-Eminönü semtlerini bağlayan Galata Köprüsü buraya aktarıldı (1912). 1936'da büyük bir fırtına sonucu yıkılan bu yapı, bir Fransız firmasınınca yenilendi ve 1940'ta trafiğe açıldı. Unkapanı Köprüsü 477m uzunluğunda, 25 m genişliğindedir.

Üniyon-: İstanbul'da, Tepebaşı'nda Novotni Birahanesi civarında, binası bugün olduğu gibi durmaktadır.

Üsküdar: Antik Khrysopolis, Marmara Bölgesinde, İstanbul iline bağlı ilçe. Tarih boyunca Avrupa ile Asya arasında bir geçiş yeri, üs ve konak yeri olarak önemini koruyan Üsküdar, Osmanlı döneminde liman olarak gelişti. Osmanlı döneminde çok çeşitli yapılarla donanan Üsküdar'ın önemli anıtları arasında Rummehmetpaşa (1472/1472) Kaptanpaşa (1499), Davutpaşa (1505) camileri gibi anıtlar vardır.

Verdün : Fransa'da arrondissement (meuse) merkezi, Meuse Irmağı kıyısında bir kale. Tarım ve sanayi (şeker fabrikası, mobilya, hazır giyim, süt ürünleri, küçük metalürji vb.) merkezi. 21/2/1916-9/9/1916 tarihleri arasında, Birinci Dünya Savaşı sırasında, Alman saldırısına karşı koymuş ve bu saldırıyı durdurmuştur.

Vistül : Polonya'nın en uzun ırmağı. Polonya'nın güney kesiminde, Karpat dağlarında doğan Vistül ırmağı genellikle kuzeydoğuya doğru akar ve Baltık Denizi'ne dökülür. Çağlar boyunca bir ulaşım yolu olarak kullanılmıştır.

Viyana : Avusturya'nın başkenti. Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun merkeziydi. Osmanlıların iki kuşatmasına rağmen direnmiş ve teslim olmamıştır. Birinci Viyana kuşatması 1529,

Yağlıkçılar-içi : İstanbul'da Büyük Kapalı Çarşı'da, iç-çamaşırı, gelin ve yatak takımı, mendil ve çevre satan esnafın bulunduğu ve Kalpakçılar caddesini dikey olarak kesen cadde.

Yeldeğirmeni : Kadıköy'de bir semt. İstanbul iline bağlı ilçe, Anadolu yakasından Çamlıca eteklerinden, Bostancı-Küçükyalı sınırına değin uzanır. İlçe merkezi ve aynı adla anılan semt, Haydarpaşa ile Kalamış Koyu arasında yer alır. Kadıköy ve Haydarpaşa Garı Kadıköy'de yer alır.

Yunanistan : Batıda, güneyde ve doğuda Akdeniz ile Ege deniziyle, kuzeybatıdan doğuya doğru sırasıyla Arnavutluk, Makedonya, Bulgaristan ve Türkiye'yle sınırlı olan Yunanistan'a, Ege Denizi ve Lon denizindeki bazı adalar da bağlıdır. 1458'de Atina'nın alınmasıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli eyaletini oluşturdu. Bugünkü Yunanistan 25 Mart 1924'de Cumhuriyetin ilan edilmesiyle tam bağımsızlık kazanabildi.

2. Vasıtaların İncelenmesi

Vasıta, diğer bir adıyla taşıt; bir yerden başka bir yere ulaşmak için kullanılan araçtır. Eserdeki vasıtalar, o zamanın İstanbul'unda kullanılan vasıtalar olup, alfabetik sırayla açıklanmış ve doyurucu bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Tramvay : Şehir içi yolcu taşımacılığında kullanılan ve çıkıntı yapmayacak biçimde döşenmiş raylardan oluşan demiryolu. Bu yol üzerinde seyreden taşıta da aynı ad verilir.

Atla çekilen arabaların çalıştığı ilk tramvay hatları ABD'de döşendi (New York 1832, New Orleans 1834). Atlı tramvaylar 1860-1880 arasında Avrupa'nın büyük şehirlerinde gelişti. 1873'ten başlayarak kablolu cer, 1875'te buharlı lokomotifler, 1879'da havalı otomotrisler. XIX.yy.'ın sonunda gelişen elektrikli cerle birlikte tüm bu makineler hizmetten kaldırıldı.

Türkiye'de kent içi ulaşımında tramvay kullanımı XIX.yy.'ın ikinci yarısında başlamış ve yalnızca İstanbul ve İzmir'de uygulanmıştır. İstanbul'da 1869 tarihli "Dersaadet'te tramvay tesis ve inşasına dair" bir sözleşme ile Konstantin Karopano Efendi adlı bir Rum'un kurduğu kumpanyaya 40 yıl süreyle atlı tramvay işletme ayrıcalığı verildi. Sözleşmeye ek bir belge ile Azapkapı-Galata-Tophane-Beşiktaş-Ortaköy; Eminönü-Babıâli-Soğukçeşme Divanyolu-Aksaray; Aksaray-Topkapı arasında olmak üzere belirlendi. Ayrıcalığın verildiği yıl, sözleşme hükümleri uyarınca "Dersaadet Tramvay Şirketi" adıyla bir anonim şirket kuruldu. Osmanlı Bankası'nın da katkıda bulunduğu şirketin sermayesi 20 lira değerinde 20 000 hisseye bölünmüş olan 400 000 Osmanlı Lirasıydı. 1871'de Azapkapı-Aksaray; Aksaray-Yedikule ve Aksaray-Topkapı hatlarında ilk atlı tramvay seferleri başladı. 1881'de başka bir sözleşmeyle aynı şirkete yeni bazı hatların kurulması ve işletilmesi için 36 yıl 6 ay süreli ayrıcalık tanındı. Yapılması istenen hatlar şunlardı: Voyvoda-Kabristan Sokağı-Tepebaşı-Taksim-Pangaltı-Şişli; Eminönü-Balıkpazarı-Odunkapı-Unkapanı-Cibali-Fener-Eyüp; birinci hattın saptanacak bir noktasından Tatavla'ya kadar. 10907'de, Tramvay Şirketi'ne

yeni bazı hatların yapımı için 75 yıl süreyle ek bir ayrıcalık verildi. 1911’de ise “Dersaadet Tramvay Şirketi hududunda kudret-i elektrikeye isimaline dair” adlı bir sözleşme daha yapıldı. 1914’te, İstanbul’un tüm tramvay hatları elektrikle işlemeye başladı. 1929’da şirketin mali durumunun bozulması üzerine şirket feshedilerek işletme belediyeye devredildi. İşletmenin, 1939’da 320 tramvayı vardı; o yıl günde 248 sefer yapılmış ve toplam 78 416 158 yolcu taşınmıştı. 1955’te ise İstanbul’da 56 hatta 270 servis ile 14 500 000 km yol katedilerek 108 milyon yolcu taşındı. Otobüs taşımacılığının gelişmesine koşut olarak tramvayın önemini giderek yitirmesi nedeniyle hat sayısı 1960’ta 16’ya indi. Tramvay seferleri 1961’de kentin Avrupa yakasında, 1966’da da Anadolu yakasında seferden kaldırıldı.

1991’de, trafiğe kapatılarak yaya yoluna dönüştürülen İstiklâl Caddesi’nde tramvay seferleri başlatıldı (Taksim-Tünel arası). 1992 yılındaysa İstanbul Büyükşehir Belediyesi, toplu taşıma sorununa çözüm getirmek amacıyla Sirkeci-Aksaray arasında modern bir tramvay hattını işletmeye açtı. Güzergâh 1993 başında Topkapı’yı geçerek Cevizlibağ İstasyonu’na kadar uzatıldı.

İstanbul’da Kadıköy semtinde İETT’ye bağlı olarak kurulan açık hava müzesinde (1966), İstanbul’da çeşitli dönemlerde çalışan tramvaylardan örnekler sergilenmektedir.

Eşkâl-i Zaman eserinde bahsedilen tramvaylar, atlar tarafından çekilen tramvaylardır. Atlı tramvayın önünde, halkı uyarmak için boru çalan bir borazancı koşardı. Yokuş çıkarken atlar değiştirilirdi.

Tren: Bir veya birkaç lokomotif tarafından çekilen vagonlar dizisi, katar, şimendifer. Raylı bir sistem olan trenin temelini, üstünde hareket ettiği raylar oluşturur. Raylardan oluşturulan ve özellikle trenlerin (tramvay, trolleybüs, metro) ulaşım yolu ‘demiryolu’ diye adlandırılır. Başlangıçta ahşap olan raylar, ilk olarak 1670’te İngiltere’de kullanılmış, 1776’da gene İngiltere’de demir raylı ilk hat kurulmuştur. Eskiden yolcu vagonları bütünüyle ahşaptı. 1900 yıllarında çelik çerçevelerin yaygınlaşmasıyla, vagonlar bütünüyle çelikten yapılmaya başlandı. Türkiye’de demiryolu yapımına yabancı şirketler tarafından başlandı. 1854’te Kahire-İskenderiye demiryolu, 1871’de İzmir-Aydın demiryolu açıldı. Sonra Osmanlı hükümeti de demiryolu yapımına girişti

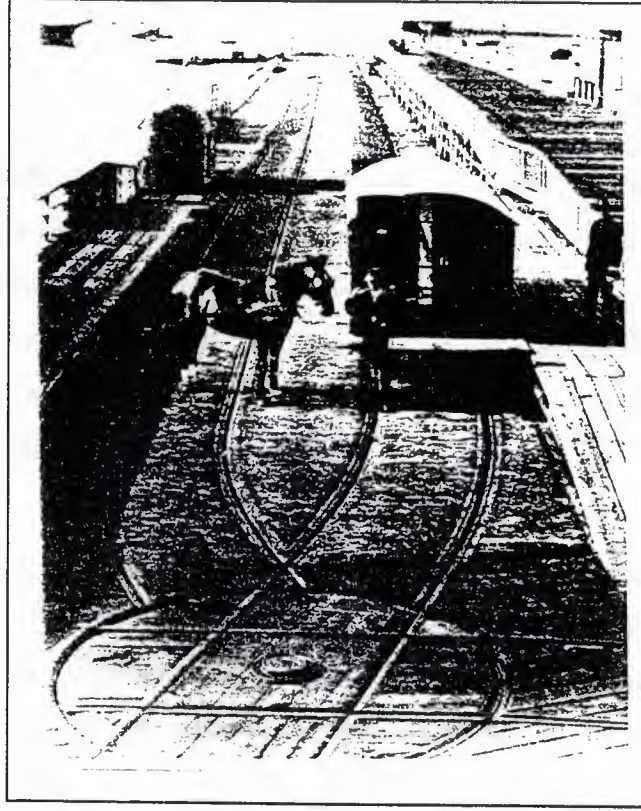
ve ilk olarak 1873'te, Anadolu-Bağdat hattının bir bölümü olan İstanbul-İzmit hattı tamamlandı. Cumhuriyet döneminden sonra Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi tarafından bir yandan demiryolları yapımına hız verilip, yurdun çeşitli köşeleri birbirine bağlanırken, motorlu trenlerin işletmeye konmasıyla 1951'den sonra), karayolu taşımacılığıyla rekabete girildi. Toplam demiryollarının 9 383 km'yi bulmasından sonra, Sirkeci-Halkalı, Haydarpaşa-Gebze, Arifiye-Adapazarı arasında elektrikli trenler kullanılmaya başlandı. 1950'den bu yana birçok ülkede demiryolu yapımı durmuştur. Günümüzde nerdeyse bütün demiryolu sistemleri zarar etmektedir. Bununla birlikte, artan enerji sıkıntısı ve hava kirliliği yüzünden, demiryollarına yeniden ilgi gösterilmeye başlanmıştır.

Vapur: Makine gücüyle işleyen küçük gemi (eskiden yalnızca su buharı gücüyle çalıştırılan gemileri adlandırdı). İstanbul içinde sefer yapan Şirket-i Hayriye ile Haliç Şirketi vapurlarıydı. Boğaziçi'nin oturan yerlerini İstanbul'a bağlamak için vapur ihtiyacını karşılamak üzere kurulmuş olan şirketlerdi. Şirket-i Hayriye Abdülmecit zamanında, 1850'de kurulmuştur. Şirketin işletmecisi, Mustafa Reşit Paşa idi. Abdülaziz devrinde bu işletmenin ayrıcalığı sağlanmış ve Boğaziçi'ne vapurla gidip gelmeyi sağlayacak bir hale getirilmiştir. Bu şirketin işleri bugün Denizcilik Bankası tarafından yürütülmektedir. Günümüzde Denizcilik Bankası'nın "Şehir Hatları İşletmesi" ne bağlı 50 yolcu gemisi ve 15 araba vapuru vardır.

İstanbul'da ilk buharlı gemi 1828 yılında geldi. Buharlı gemilere "vapur" adı verilirdi. "Swift" adlı gemi, Padişah İkinci Mahmut için satın alınmıştı. "Kelly" adlı İngiliz kaptanın yönettiği tekneyi padişah çok sevmişti. Daha sonraları, Boğaziçi, Adalar ve diğer yakın kıyılara İstanbul halkını Rus ve İngiliz gemileri taşımaya başladı.

Osmanlı hükümeti, kamu yararına vapur işletmeyi Abdülmecit döneminde 1844 yılında düşündü ve "Fevaid-i Osmaniye" adlı bir denizcilik şirketi kurdu. Bu şirketin Boğaziçi'ne ayırdığı ilk vapurun adı "Eser-i Hayr" idi. Önceleri 6 vapurla işe başlayan kuruluş, Boğaziçi ve Adalar'dan başka Samatya, Bakırköy gibi kıyılara da sefer yapardı. İlk araba vapurları "Sahilbent" ile "Suhulet", 1870-71 yıllarında İngiltere'den satın alınıp İstanbul'da çalıştırılmaya başlandı. 1961 yılına kadar tam 90 yıl çalışan bu gemilerin yerini 1946'dan itibaren modern araba vapurları (feribotlar) aldı.

Fotograflarla Tramvaylar:

1870'li yıllarda kullanılan atlı tramvay. Ön planda döner makas görülmektedir. Raylar sürtünmeyi azalttığından atlar, bu araçları atlı arabalardan daha kolay çekebiliyorlardı. (Grolier International Americana Encyclopedia'dan)

Beyoğlu'nda tramvaylar, 1960, İstanbul. (Ana Britannica'dan)

Şişli deposundan son seferine elektrikli tramvay (1961) (Ana Britannica'dan)

III. BÖLÜM

SONUÇ

İnceleme konumuz olan Eşkâl-i Zaman eseri yazıldığı yıllarda –ki yayın tarihi 1918’dir- eski harfli bir kitaptı. Bu haliyle günümüz aydınının bu eseri okuması ve bilgiler alması imkansızdı. 1928’ de harf devrimi yapılmış ve Latin Alfabesi’ne (yeni Türk yazısına) geçiş yapılmıştı. Eser görülen gerek üzerine 1969’da Orhan Şaik Gökyay tarafından güncelleştirilmiş ve okuyucunun hizmetine sunulmuştur. Böylece geçmişle-günümüz arasındaki bağ da sağlanmış oldu.

Kitabın adı olan Eşkâl-i Zaman sözcükleri, “Ben de Adammışım Yahu!” ile “Tekerleğe Bravo!” fıkralarında geçmektedir. Bugünkü çevirimi ile Eşkâl-i Zaman sözcüklerinin karşılığı, “Zamanın şekilleri, biçimleri” anlamına gelmektedir. Eser 198 sayfa olup, 66 fıkradan (köşe yazısından) meydana gelmiştir.

Milli kültürümüzün bir parçası olan eser, Ahmet Rasim’in gazeteciliğini yansıtan eserlerden bir tanesidir. (Diğerleri; Şehir Mektupları, Külliyyât-ı Sa’y ü Tahrir, Makalât ve Müsahabât, Tarih ve Muharrir, Cidd ü Mizah, Gülüp Ağladıklarım, Muharrir Bu Ya). 1918 yılında kitap halinde bir araya getirilen bu yazılar, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Tasvir-i Efkâr gazetesinde yayınlanmışlardır. Eşkâl-i Zaman’daki yazılar, yazıldıkları dönemin siyasi durumuyla ilgili politik konu ve şahıslar, günlük hayatın akışı içinde dikkati çeken bazı durumları, zamanın kabadayı, külhanbeyi ve züppelerinin tavır, hareket ve konuşmalarını Ahmet Rasim’e has bir anlatımla gözler önüne serer. Eserdeki olaylar gerçek yaşam sahneleri ve gerçek insan portreleridir.

Bence bir eseri değerlendirmeden önce, eserin yazarı ile ilgili bilgiler edinilmesi gerekir. Bir eseri anlamak, yazarını tanımakla başlar. Yazarın içinde bulunduğu durumlar onun yazısını da etkiler. Gerçekten, gazeteci olan Ahmet Rasim yazılarının birçoğunda mesleğinden etkilenmiş ve birçok eserlerini bu etki altında kaleme almıştır. Zaten incelediğimiz eser yukarıda da değindiğimiz gibi gazeteye yazdığı yazıların toplanmasından oluşturulmuştur. Bu sebeple araştırmamın birinci bölümünü Ahmet Rasim’i tanımakla ilgili bilgilere ayırdım ve çeşitli yönlerden bilgiler vermeye çalıştım,

Mezuniyet çalışmam, Eşkâl-i Zaman adlı eseri maddi unsurlar açısından incelemek ve bazı sonuçlara varmak olduğundan, eser mekânlar ve vasıtalar açısından incelenmiştir.

Araştırmamın esas konularından birini oluşturan mekânları daha kolay anlayabilmek için, Eserdeki (Eşkâl-i Zaman'daki) mekânları üç gruba ayırarak incelemek gerekir. Buna göre birinci gruptaki makânlar; Eski İstanbul'un çeşitli semtleri, caddeleri, sokakları ve tarihi yapılarıdır. Eserdeki bu mekânlarla ilgili 86 tane mekân ismi geçmektedir. Bu mekânlar araştırmanın ikinci bölümünde mekanların incelenmesi başlığı altında verilmiş ve sağlıklı ve doyurucu bilgiler olmasına dikkat edilmiştir.

İkinci gruptaki mekânlar, Osmanlı devletinin, Balkan devletleri ile girdiği savaştaki devlet adları, Balkanlardaki ayaklanma bölgeleri, savaş alanlarının isimleri, Osmanlı devletinin Balkanlarda kaybettiği topraklar ile savaşların sonunda antlaşmaların imzalandığı ülkelerle, şehir adlarıdır. Balkanlardaki bu savaşlar 1876'dan 1913'e kadar aralıklarla sürmüştür. Ahmet Rasim'in Eşkâl-i Zaman eserinde anlatmaya çalıştığı savaşlar, Birinci Balkan Savaşları olup 1912-1913 yıllarında yapılmıştır. Söz konusu bu devletler; Bulgaristan, Sırbistan, karadağ ve Yunanistan'dır. Savaş sonunda imzalanan antlaşmalar ise Berlin ve Londra antlaşmalarıdır. Kaybedilen topraklar, Karadağ ve Bosna, ayaklanma bölgeleri karadağ ve Arnavutluk, savaş alanı Trablusgarp'tır.

Üçüncü gruptaki mekânlar ise; 1914'ten- 1918'e dek, Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın, Türkiye (1914) ve Bulgaristan'ın (1915) katılmasıyla oluşturdukları İttifak devletlerini; Sırbistan, Fransa, Rusya, Belçika, Büyük Britanya (İngiltere)'nin, Japonya (1914), İtalya (1915), Romanya ve Portekiz (1916) ve sonunda ABD, Yunanistan devletlerinin de katılmasıyla (1917) oluşturdukları İtilaf devletleriyle karşı karşıya getiren Birinci Dünya Savaşı'na katılan ülkelerdir.

Bütün bu mekanların dışında sözü edilen bostan, tarla, bağ ve çilek tarlası kelimelerinden Eski İstanbul'un birçok yerinin kırsal bir yapıya sahip olduğunu anlıyoruz.

Bakkallardan söz edilirken hayatın çok pahalı olduğunu ve halkın da geçim sıkıntısı çektiği sonucunu çıkartabiliyoruz.

Kabadayıların gezdiği meyhanelerin bulunduğu semtler olarak Kumkapı ve Langa'yı görüyoruz.

O dönemde sokakların parke olduğunu da öğreniyoruz. Ahmet Rasim, bir sokak çocuğunu anlattığı bir yazısında: "Şimdiki parke sokaklar bu külhanî-i sefilin işine yaramıyor."(s. 65) der.

Maddi unsurların ikincisi olan vasıtalar, Eski İstanbul'da ulaşımın nasıl yapıldığını ve hangi araçların kullanıldığına dair bilgiler vermektedir. O dönemin en önemli araçları tramvay ve vapurlardır. Şirket-i Hayriye vapurları Sarıyer'e, Kadıköy'e ve Karaköy'e çalışmaktaydı. Vapurlarda yaşanan kalabalık, itiş kakış, telaş yazarın birkaç fıkrasına konu olmuştur. Yazar Kadıköy vapurlarının birinde yaşanan bir olayı kitabın 113. 114. 115. ve 116. Sayfalarında "OH BE!" adlı fıkrasında bütün incelikleriyle anlatmaktadır.

Diğer bir ulaşım aracı olan atlı tramvaylardan söz edilmektedir. Ahmet Rasim tramvayların o günkü durumundan şikâyetçidir: "Bundan evvelki tıramvaylar ne kadar iyiydi!... Yerine göre yavaşlayıp dururlar, yerine göre hızlanıp acele ederlerdi." sözleriyle o günkü tramvaylarla, şimdikini karşılaştırıyor ve eskiye gıpta edip, eski tramvayların rahatlığından söz eder. Anlatılanlara bakılırsa o günkü İstanbul'da tramvaylar, çok kullanılan ve ulaşım ihtiyacının büyük bir bölümünü karşılayan araçlardı.

Eserde, ulaşım araçlarından biri olan trenden de söz edilmektedir. Fakat trende yaşanan herhangi bir olaydan söz edilmemektedir. Sadece trenlerdeki nezaketin nasıl olması gerektiği anlatılmaktadır.

İNDEKS (Dizin)

A

Adana : 83
Adapazarı : 32
Adliye : 61, 63
Akdeniz : 46
Aksaray : 36, 134
Ali Efendi Lokantası : 63
Almanya : 49, 166
Alsas-Loren : 46
Amerika : 102
Anadolu : 41, 48
Asma Oda : 83
Aşağı Mahalle : 59
Atina : 162
Attar : 149
Avrupa : 46, 54, 114, 131
Avusturya : 23, 39, 49, 53
Ayasofya Camii : 71
Azap Kapısı : 7

B

Bağdat : 77
Bahriye Nezareti : 34
Bakırköy : 129
Bakkal : 9, 25, 29
Balık Pazarı : 122
Balkan Yarımadası : 159
Bandırma : 75
Bazar Alman : 37
Belçika : 100
Belediye : 194
Beşike Limanı : 157
Beşiktaş : 6, 9
Beyazıt : 36, 128
Beyazıt Meydanı : 145
Beyazıt ve Galata Kuleleri : 105
Beyoğlu : 27, 62, 162
Birahane : 129
Bonmarşe : 37, 148
Bosna : 23, 73
Bulgaristan : 112

Bursa : 75
Burunsuz : 59
Bükreş : 50

C

Cenyo : 63
Cinayet Mahkemesi : 29

Ç

Çalgı : 142
Çarşı-kapısı : 135
Çerâğın Sarayı : 9
Çetine : 93

D

Dahiliye : 61
Dâr-ül-aceze : 103, 119
Dayı Kosti : 59
Defter-i Hakani : 31
Direkler-arası : 36
Divan Yolu : 36
Donanma : 31

E

Eczahane : 139
Edirne : 83
Eminönü : 122, 134
Erenköy : 121
Evkaf : 31
Eyyüp : 8

F

Feshane : 31
Filibe : 49
Fincancılar Yokuşu : 63
Firengistan : 166
Fransa : 44, 46, 47, 50, 52, 53, 54, 101, 163, 181, 182

G

Galata : 130
Gazino : 161
Girit : 101
Göksu : 92

H

Haliç Komodorluğu : 7
Hapishane : 29
Harbiye Nezareti : 48
Hasan Paşa Karakolu : 9
Haydar Paşa Garı : 91
Haydarpaşa : 161
Hindistan : 166

İ

İhtiyârî tevakkuf : 127
İkbâl Kırâathanesi : 62
İngiltere : 44, 46, 47, 50, 53, 163
İran : 41, 166
İstanbul : 92, 98, 103, 118
İsveç : 53
İştayn : 4
İtalya : 44, 50, 111, 163
İzmit : 32

K

Kabasakal : 87
Kadıköy : 139, 141, 165, 166
Kalpakçılar-başı : 35
Karadağ : 92, 93
Karaköy Köprüsü : 7, 185, 194
Karisbad : 148

Kâşane : 148
Kırâathane : 104
Kırım : 173, 174
Köprü-başı : 128
Kumkapı : 27
Kuyumcular Çarşısı : 36
Kuzey Fransa : 51
Küçük Kulüp : 62
Kürkçüler Kapısı : 108

L

Langa : 27
Lehistan : 177
Londra Birahanesi : 63
Lozan : 114

M

Mahmut Paşa : 108, 185
Maliye : 61, 63
Manş Denizi : 53
Marmara : 91
Matbaa : 130
Merkez : 63
Mısır : 72
Midilli : 158
Milliye Cemiyeti : 31
Moda : 159
Mohilew : 175
Moskova : 51
Muvakkithane : 194

N

Napoli : 53
Nezaret : 77, 142
Nuruosmaniye : 62, 108

O

Odesa : 174
Okçular-başı : 134
Orlean : 52
Ortaköy : 9

Osterliç : 53, 54

P

Parke : 159
Payitaht : 136
Petersburg : 53
Pire : 157
Polonya : 173, 176
Prusya : 53

R

Reji : 144
Rıza Paşa Caddesi : 65
Romanya : 101
Ruen : 52
Rum Kilisesi Meydanı : 139
Rumeli Bakkalı : 141
Rusçuk : 176
Rûsumat : 31
Rusya : 49, 50, 53, 99, 163, 174

S

Samatya : 7
Selânîk : 101
Sent-Elen : 53
Sırbîye : 100
Sinema : 128
Sivastopal : 174
Sulh Mahkemesi : 119
Sultan Mahmut Türbesi : 135

Ş

Şam : 77
Şeddâdi : 148
Şehzade-başı : 134
Şirket-i Hayriye : 8, 166
Şişli : 63
Şûrâ-yı Devlet : 116

T

Taksim : 63
Tekfur Sarayı : 197
Tevhid-i Kaza : 14
Tevkifhane : 29
Tokatlıyan : 62, 63
Topkapı : 7
Trablusgarb : 31
Tırabzon : 83
Tulumbacılık : 161
Turan : 166
Tramvay : 3, 5, 6, 8, 16, 17, 19
Tren : 16, 17

U

Ukrayna : 173
Unkapanı Köprüsü : 7

Ü

Üniyon : 62
Üsküdar : 141

V

Verdün : 115
Vistül : 174
Viyana : 196
Vapur : 5, 8, 16, 17, 18, 20

Y

Yağlıkçılar-ıçı : 35
Yel değirmeni : 21
Yunanistan : 101, 157, 158, 163

***Sayfa numaraları eserin 1989 tarihli baskısına aittir.**

BİBLİYOGRAFYA

(Kaynakça)

Aktaş, Doç. Dr. Şerif, Ahmet Rasim, Sevinç Matbaası, Ankara 1987.

Alangu, Tahir, 100 Ünlü Türk Eseri, Doyuran Matbaası, İstanbul 1974.

Ana Britanicca, Ana Yayıncılık, İstanbul 1993.

Büyük Larousse Sözlük Ve Ansiklopedisi, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993.

Ercilasun, Dr. Bilge, Servet-i Fünun'da Edebî Tenkit, Emel Matbaacılık, Ankara 1981.

Grolier International Americana Encyclopedia, Sabah Yayınları, İstanbul 1993.

Kabaklı, Ahmet, Türk Edebiyatı, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1969.

Karacan Büyük Sözlük Ve Genel Kültür Ansiklopedisi, Karacan Yayınları, İstanbul 1985.

Kocatürk, Vasfi Mahir, Türk Edebiyatı Tarihi, Ayyıldız Matbaası, İstanbul 1964.

Kuşçu, Hüseyin, Türkçe Sözlük Ve İmlâ Kılavuzu, As Matbaacılık, İstanbul.

Levend, Agâh Sırrı, Ahmet Rasim, Ankara 1965.

Okutkan, Muzaffer, Daktilografi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

Rasim, Ahmet, Eşkâl-i Zaman, (Haz. Orhan Şaik Gökyay), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1989.

Sürelsan, İsmail Baha, Ahmet Rasim Ve Musukî, Ankara 1977.

Thema Larousse, Tematik Ansiklopedi, Milliyet Yayınları, İstanbul 1994.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, 2 cilt, Ankara 1988.